

WHAT MONEY CAN'T BUY

Det här är M. Född och uppvuxen i kåkstaden Gugulethu i Kapstaden. Han hamnade fel. Innan han fyllde 25 år hade han begått:

CYKELSTÖLD

MISSHANDEL

BILSTÖLD

PERSONRÅN

INBROTT

TÅGRÅN

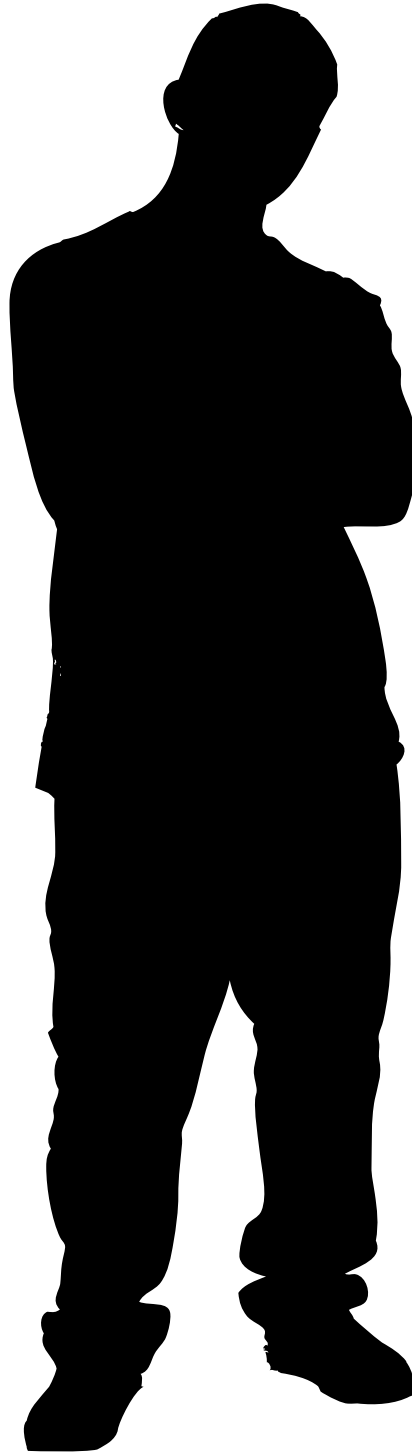
HOUSE ARREST

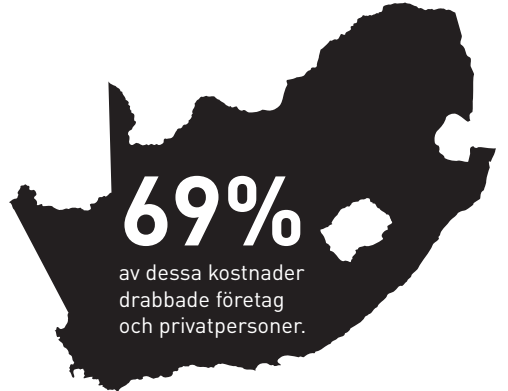
VÄPNAT RÅN

UPPGÖRELSE - MORD

6 ÅR som kostade
samhället
29 miljoner Rand.
20 732 100 SEK

Om han stoppats vid 19-20 år hade M bara kostat samhället 12-13 miljoner Rand.

9 000 000 SEK

ÄR DET DAGS ATT AGERA INNAN?

Pengarna som M kostade samhället skulle hålla Great Corner igång i

58 ÅR

M är idag platschef för
Project Playgrounds
verksamhet
GREAT CORNER

**GREAT LUGNA
CORNER GATAN**

EXTREMT LÖNSAM
**SOCIAL
INVESTERING!**

WHAT MONEY CAN'T BUY

Socioekonomisk analys av det möjliga värdet
av verksamheten Great Corner

**PROJECT
PLAYGROUND**

Med stöd av

Eva Nilsson Lundmark & Ingvar Nilsson
OFUS - 1 mars 2015

1 . Inledning	5
1.1 Bakgrund och syfte	5
2 . Det socioekonomiska perspektivet	6
2.1 Att agera eller inte – det är frågan – det blir för dyrt	6
2.2 Att socioekonomiskt analysera utanförskap, prevention och rehabilitering	7
2.3 Två problem kring utanförskap - kortsiktighet och stuprörsagerande	8
2.3.1 Bristen på långsiktighet	8
2.3.2 Den komplexa kartan och bristen på helhetssyn	9
2.4 Olika typer av effekter och kostnader	10
2.5 Identifiera, kvantifiera och prissätta effekterna	11
2.6 Försiktighetsprincipen	11
3 . Det sydafrikanska samhället ur ett socioekonomiskt perspektiv	12
3.1 Ett segregerat samhälle med höga skyddskostnader	12
3.2 Kalkylens utanförskapskostnader	13
3.3 Reala och finansiella effekter	14
3.4 Det svåråtgärdbara	15
4 . Arbetsprocessen med socioekonomiskt bokslut i Great Corner	16
4.1 Arbetsidé i stort	16
4.2 Transformera den svenska modellen	17
4.3 Reservationer och begränsningar i generaliserbarheten	17
4.4 Intervjuerna med M	17
5 . Berättelsen om M	19
5.1 Barndomen 1977- 1990 – konsumtionsbaserad brottslighet	19
5.2 Tonårstiden 1991-1994 – att bygga varumärke som kriminell	19
5.3 Det tidiga vuxenlivet 1994-1996 – en yrkeskriminell karriär och fängelse	20
5.4 Den accelererande brottsligheten 1998-2000	20
5.5 Det andra längre straffet - 2000	21
5.6 Vändpunkten - 2004	21
5.7 Det nya livet innanför och utanför murarna	21
5.8 En summering	22

6 . De olika typerna av brott	23
6.1 Direkta effekter	23
6.1.1 Cykelstölder	23
6.1.2 Misshandel av kvinnomisshandlare	24
6.1.3 Bilstölder	24
6.1.4 Personrån	25
6.1.5 Tågrån	26
6.1.6 "House break"	27
6.1.7 House arrest	28
6.1.8 Väpnat rån – utan motstånd	29
6.1.9 Väpnat rån med motstånd och våld	30
6.1.10 Uppgörelse och mord	30
6.2 Samhällets direkta repressiva kostnader	31
6.2.1 Rättssystemets olika insatser i stort	31
6.2.2 De olika effektdelarna	32
7 . En socioekonomiskt analys av M's liv som kriminell	33
7.1 Introduktion	33
7.2 Kostnaderna för M år för år	33
7.3 Kostnaderna för ett liv i utanförskap	34
7.4 Kostnadernas fördelning	35
7.5 Skillnaden mellan Sverige och Sydafrika	36
7.6 En känslighetsanalys	37
7.7 Sammanfattningsvis – det är dyrt, mycket dyrt	39
7.8 Värdet av en rehabiliteringsprocess – Great Corner	40
8 . Slutsatser och reflektioner	40
8.1 Metodslutsatser så här långt	41
8.2 Resultatslutsatser	41
8.3 Slutord	42

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund och syfte

Julen 2014/15 har Lugna Gatan (LG) vid Fryshuset tillsammans med verksamheten Great Corner (GC), sprungen ur Project Playground (PPG) i kåkstaden Langa, Kapstaden genomfört en utbildning syftande till att långsiktigt inleda en förändringsprocess i kåkstaden. Vi har haft i uppdrag att utifrån detta dels beskriva hur en sådan utbildningsprocess kan och bör byggas upp och dels göra en första socioekonomisk analys av effekterna av detta. Detta rapporteras i två olika delrapporter. Denna delrapport handlar om den socioekonomiska delen.

Bakgrunden är att vi som skrivit rapporten under mer än 30 års tid studerat utanförskapets ekonomi i Sverige. Vi har tidigare studerat ett antal olika verksamheter på Fryshuset såsom Lugna Gatan och Passus som vänder sig mot gängkriminella miljöer. Frågan dök upp om den metod vi använder oss av också skulle vara möjlig att omsätta till Sydafrikanska förhållanden. Därför har vi utifrån ett individuellt livsförlopp i denna rapport gjort en första socioekonomisk analys av utanförskapets kostnader kopplad till den typ av gängkriminalitet som förekommer i kåkstäder runt Kapstaden.

Rapportens syfte är att:

- Pröva om den kalkylmodell vi använder oss av är översättbar till andra förhållanden.
- Ge en bild av utanförskapets och gängkriminalitetens kostnader i allmänhet och i en kåkstad i synnerhet.
- Därmed ge en bild av det ekonomiska värdet av att – vilket är avsikten med Great Corner – förhindra att unga dras in i den typ av liv som gängkriminalitet innebär.
- Utifrån dessa resonemang kunna skapa motivation för finansiärer att kring denna typ av problem hellre stämma i bäcken än att vänta till ån svämmar över.

Rapporten vänder sig till personer som är intresserade av att få en bild av utanförskapets kostnader i allmänhet, men det kriminella utanförskapets kostnader i synnerhet. Vi vänder oss också till potentiella finansiärer och sponsorer som kanske ställer sig frågan; om jag investerar en viss summa pengar i en verksamhet som Great Corner – vilken avkastning ger min insats? Vi hoppas att denna rapport kan ge en bild av vilka storleksordningar detta kan handla om. Och för att redan här föregripa resultaten vågar vi påstå att den avkastning ett framgångsrikt arbete i en kåkstad som Langa kan ge för att förhindra uppkomsten av gangsterism vida överstiger vad en riktigt god konventionell affärsinvestering kan tänkas ge.

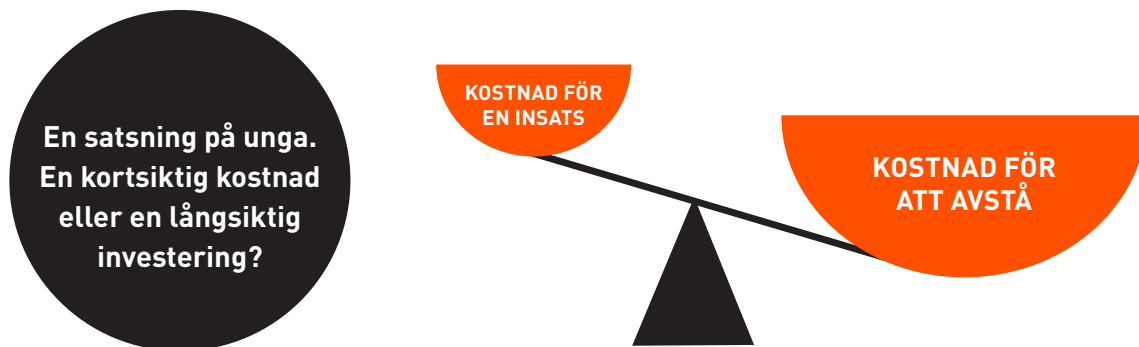
2. DET SOCIOEKONOMISKA PERSPEKTIVET

2.1 Att agera eller inte – det är frågan – det blir för dyrt

Vi som skriver denna rapport har sysslat med frågor som rör utanförskap och utanförskapets ekonomi i mer än 30 år. Under hela denna period har vi ständigt mött personer som hävdar värdet av tidiga och goda preventiva insatser och värdet av att förebygga problem i stället för att invänta problemen och därefter hantera dem. Och lika länge har vi mött personer som då dessa frågor kommit upp hävdar att det blir för dyrt. "Vi har inte råd att agera".

Ur denna motsättning har vårt arbete växt fram i form av en ekonomisk analys, vi kallar detta att anlägga ett socioekonomiskt perspektiv på frågan. Det är nämligen på det viset att då någon hävdar att en åtgärd eller insats är för dyr, måste man alltid ställa motfrågan; i förhållande till vad. Det vi gör i denna rapport – precis som i dussintals andra rapporter från svenska förhållanden – är att försöka ge en bild av vad icke interventionen eller passiviteten kostar. Vad kostar det avstå från agera i förhållande till att agera?

Annorlunda skulle man kunna säga; vad innebär det att gå från ett kostnadstänkande till ett socialt investeringstänkande kring barn och unga på väg in i ett framtida utanförskap? Vad är en framgångsrik social intervention värd?

I denna rapport kommer vi att följa en ung mans destruktiva resa i en kåkstad i Kapstaden. Från barndomen, in i allt våldsammare kriminalitet och därefter via längre fängelsestraff tillbaka in i samhället. Och den fråga hela denna rapport kretsar kring är; vad skulle det vara värt att ha förhindrat hans resa in i denna kriminella värld? Idag är denna unge man, efter en remarkabel resa, verksam som platschef för Project Playground, moderorganisation till verksamheten Great Corner. Great Corner är en verksamhet som bl.a. med utgångspunkt i erfarenheterna och kunskaperna från Fryshusets verksamhet Lugna Gatan vill bidra till att förhindra eller reducera denna form av utanförskap. Och då infinner sig en annan intressant fråga. Om man inom Great Corner skulle förhindra att en enda ungdom undviker en sådan resa, vad är det värt? Och i hur många år skulle man kunna driva verksamheten i Great Corner för dessa pengar?

Låt oss dock inleda med att mycket kortfattat presentera det synsätt och den modellvärld den kommande analysen bygger på.¹

¹ I slutet av rapporten finns en längre litteraturförteckning över de rapporter och böcker vi medverkat i och där vår metodik beskrivs mera utförligt.

2.2 Att socioekonomiskt analysera utanförskap, prevention och rehabilitering

Den socioekonomiska analysen är ett synsätt och ett knippe metoder (modeller) samt en strukturerad databank med vars hjälp man i ekonomiska termer kan beskriva, värdera och analysera samhällets kostnader för olika former av **utanförskap** för individer, grupper av individer, händelseförlopp och situationer eller populationer.

Som en följd av detta kan man beskriva och analysera värdet av **prevention och tidiga insatser** för att förhindra eller reducera utanförskap samt värdet av framgångsrik och effektiv **rehabilitering**. Detta kan ske som konsekvenser av t.ex. ett särskilt projekt eller tillfällig verksamhet, sociala företag eller som en del av ordinarie verksamhet hos någon aktör (t.ex. kommun och landsting).

Ibland får vi frågan om inte det socioekonomiska synsättet är exakt samma sak som att göra samhälls-ekonomiska kalkyler eller Cost-Benefit-analyser. I stort sett är det så. Vår modell bygger på detta synsätt. Vi följer de flesta vedertagna principerna för sådana analyser. Vi utgår från de tre stegen identifiera, kvantifiera och värdera de olika alternativ som ska ställas mot varandra. Precis som en god samhällsekonomisk kalkyl utgår vi från begreppet helhetssyn.

Det finns några skillnader. Man kan säga att vi kompletterar och vidgar den traditionella samhällsekonomiska kalkylen genom att **identifiera och fokusera på aktörsperspektivet** som vi upplever som helt centralt i allt beslutsfattande. Beslut fattas aldrig av den abstrakta aktören samhället. Beslut fattas av enskilda aktörer eller personer och beslut leder till omfördelningseffekter. Ofta finns det **vinnare och förlorare**. Därför är det för oss helt centralt att utgå från aktörsperspektivet för att kunna följa sådana effekter. Vi vill nå beslutsfattare med vår analys.

Som en följd av detta väljer vi ofta en presentationsform som är konform med de olika aktörernas vanliga beslutsunderlag. Vi presenterar ofta resultaten i form av kortsiktiga **resultaträkningar, långsiktiga sociala investeringsanalyser och finansieringsanalyser**.

Samhällsekonomiska kalkyler brukar enbart innefatta **real kostnader och intäkter**. I sådana kalkyler är en finansiell utgift oftast en transferering som bidrar till någons försörjning, inte en kostnad. I stället är det arbetslösheten som förorsakar försörjningsproblemet som räknas som en kostnad i form av uteblivet produktionsvärde.

Vi inkluderar oftast även **de finansiella effekterna i kalkylen** eftersom de aktörer som har ansvar för eller fattar beslut om dessa försörjningssystem är intresserade av hur en viss insats eller verksamhet påverkar behovet av framtida försörjningsstöd. Man torde stå inför en svår uppgift om man ska övertala en socialchef att han inte behöver beakta utbetalning av försörjningsstöd som en kostnad.

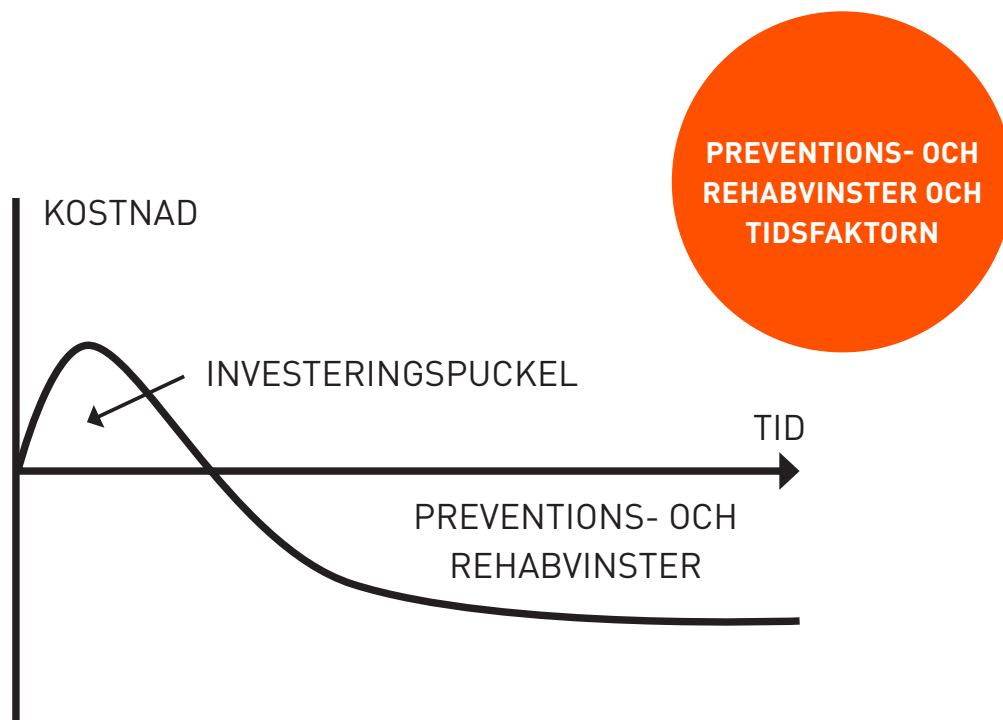
Vi låter i stället våra kalkyler oftast innehålla såväl de finansiella försörjningskostnaderna som de reala produktionsvärdena. Det gör att vi måste vara tydliga med vad som avses i resultaten. Ofta särredovisas de olika storheterna för att undvika dubbelräkning.

2.3 Två problem kring utanförskap – kortsiktighet och stuprörsagerande

2.3.1 Bristen på långsiktighet

Ofta fattar man i offentliga myndigheter beslut kring olika insatser utifrån den traditionella ettårsbudgetens perspektiv, men insatser kring människor på väg in i utanförskap har i regel ett flerårigt perspektiv.

Om vi med stöd av bilden nedan tänker mer långsiktigt, ser vi att en insats kring en sådan person på goda grunder kan betraktas som en social investering. Intäkten, om vi lyckas, utgörs av denne persons framtida produktionsförmåga och alla de välfärdskostnader som inte uppstår till följd av att vi lyckats bryta dennes utanförskap. Tanken med ett socialt investeringsperspektiv (som med alla investeringar) är att man kortsiktigt tar en säker men begränsad kostnad för att i framtiden få större, men idag osäkra, intäkter.

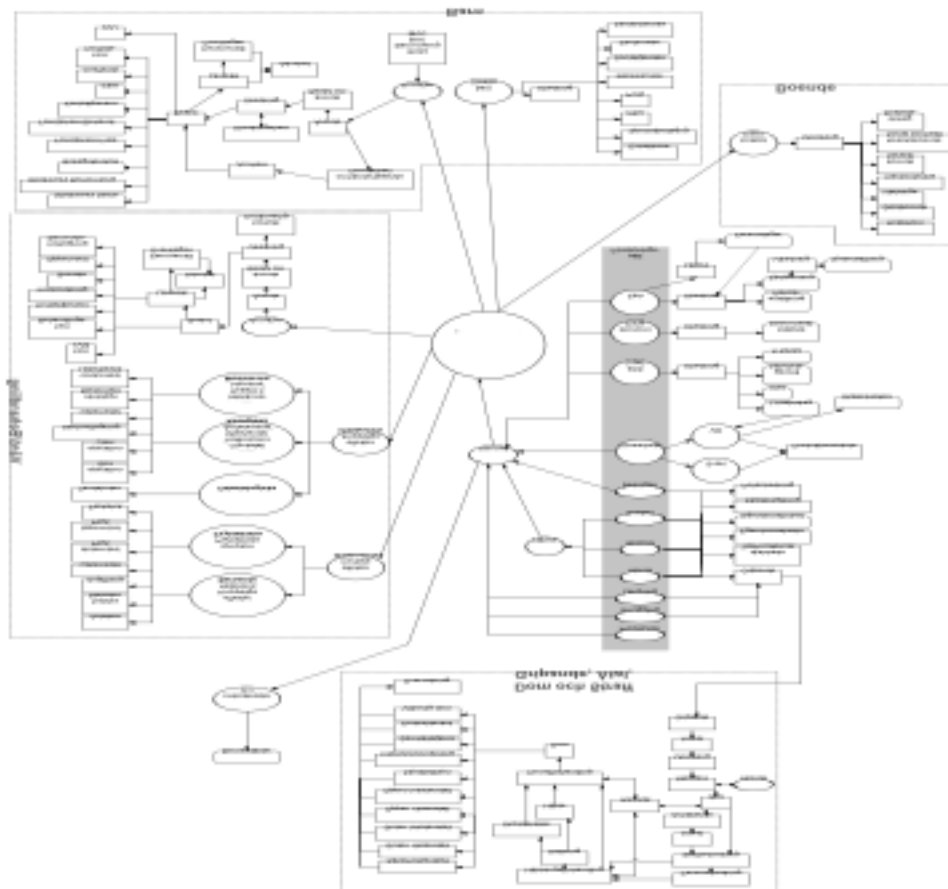
Men kan vi vara säkra på att den planerade insatsen ger den önskade effekten då? Naturligtvis inte. Så är det med alla investeringar; intäktsidan kommer i framtiden och den är osäker, oavsett om vi talar om en ung människa på väg in i utanförskap eller maskiner, fabriker, vägar etc. Om vi tänker på några av samhällets stora satsningar i infrastruktur så är detta exempel på beslut där investeringskalkylen i förväg och utfallet i efterhand inte alltid, för att uttrycka sig milt, harmonierat med varandra.

2.3.2 Den komplexa kartan och bristen på helhetssyn

Marginalisering och utanförskap är ett komplext fenomen som samtidigt sker i många olika dimensioner och där synliga symptom och underliggande orsaker i regel är inlätade i varandra på ett stundtals svår-genomskådligt vis.

Ofta har många olika aktörer och professioner varit involverade i människors resa mot utanförskap, i regel utan att samverka med varandra på ett mer systematiskt vis. De insatser som görs uppfattas ofta som fragmenterade. Det är inte ovanligt att de som berörs känner sig överkörda och föga lyssnade på. Man skulle kunna säga att få ser helheten i den enskildes situation. Det som för den ene är ett ordningsproblem i skolan är för den andre en neuropsykiatrisk problematik. Det som uppfattas som ett missbruksproblem på ett ställe ser hos en annan aktör ut som övergrepp och misshandel. Polisen ser kriminalitet och bostadsföretaget störning och uteblivna hyror. Få har kunskap om eller ser helheten i dessa människors liv.

Det första steget för att kunna beräkna effekterna av utanförskapet är alltså att skapa sig en bild av det totala effektpanorama som uppstår. I figuren nedan illustrerar vi principiellt hur den bild ser ut som utgör grunden för kalkylmodellen i denna rapport.

2.4 Olika typer av effekter och kostnader

Frågan blir då; vilka är komponenterna i den kostnadsmassa som uppstår till följd av utanförskap? Vilka kostnader upphör eller reduceras och vilka intäkter tillkommer till följd av framgångsrik prevention eller rehabilitering? Kostnaderna kring en individ som hamnar i utanförskap består av följande delar:

- Det förlorade produktionsvärdet. Detta uppstår till följd av att människor som skulle kunna arbeta (helt eller delvis) inte tas i anspråk och deras bidrag till folkhushållet (det som ibland kallas deras BNP-bidrag) därmed uteblir. Denna kostnad brukar beräknas som den lönekostnad en arbetsgivare är beredd att betala för att anställa den person det gäller. I våra kalkyler använder vi – utifrån en försiktighetsprincip – regelmässigt en mycket låg lönekostnad.
- Kostnader för olika insatser i form av prevention, vård eller rehabilitering som riktas mot den person det gäller. Det kan vara allt från läs- och skrivstöd för dyslektiker i skolan till avgiftning och missbruksvård för unga missbrukare.

- Den tredje gruppen av kostnader uppstår för att marginaliserade människor ofta inte kan försörja sig själva eller sitt hushåll. Dessa kostnader brukar kallas finansiella kostnader eller transfereringar och anses normalt sett inte höra hemma i en samhällsekonomisk kalkyl. Vi väljer ofta att även redovisa dessa kostnader för marginalisering, men att särskilja dem från de s.k. reala kostnaderna – d.v.s. produktionsbortfallet och kostnaderna för olika insatser.
- Den fjärde gruppen är de uteblivna skatter och avgifter som uppstår som en följd av ett utan förskap. Även dessa utgör en finansiell kostnad eller transferering. Till skillnad från försörjningskostnaderna redovisar vi endast sällan dessa typer av finansiella effekter trots att de i olika offentliga aktörer beslutsfattande spelar en stor roll, inte minst då det gäller omfördelning av kostnadsansvar mellan stat, kommun och landsting kring olika frågor.

2.5 Identifiera, kvantifiera och prissätta effekterna

Vad vi gör i denna studie för att få fram utanförskapets kostnader är att vi tar de tre steg man brukar ta då man genomför samhällsekonomiska analyser:

- Vi identifierar med hjälp av **nätverkskartan** ovan utanförskapets alla olika effekter.
- Därefter **kvantifierar** vi alla dessa effekter.
- Slutligen prissätter vi detta. För att kunna göra det måste vi skaffa oss en bild av priset på alla de olika insatser och effekter som kan bli aktuella till följd av det fenomen vi studerar.

2.6 Försiktighetsprincipen

Vi har gjort denna typ av kalkyler i 30 år. Under den tiden har vi etablerat ett antal bärande principer för vårt arbete. Den första av dessa är att **alltid ligga i underkant i våra beräkningar - försiktighetsprincipen**. Vi ligger i underkant då vi beräknar utanförskapets kostnader och vi underskattar effekterna av en preventiv eller rehabiliterande insats.

Den andra principen är att **ta bort sådant som i och för sig kanske är viktigt men som kan vara diskutabelt eller svårt att mäta i kalkylen**. Vi tar sällan med generations- eller indirekta familje-effekter som i regel är en stor del i utanförskapets kostnader. Det är ofta för svårt och diffust att mäta. Fenomen som otrygghet, lidande, för tidig död, effekter av prostitution och psykisk misshandel avstår vi i regel från att ha med. Det stöter på både etiska och praktiska svårigheter att ha med denna typ av effekter i en kalkyl. Likaså avstår vi i regel från att ha med fenomen som väktare i butiker, svinn, säkerhetsdörrar i lägenheter eller larm-system som privatpersoner skaffar för att skydda sig från inbrott även om detta är något enklare att mäta.

En tredje viktig princip är att förse våra analyser med en **känslighetsdel – en riskkalkyl** kring en insats eftersom osäkerheten kring effekter av olika insatser är så stor. Vad händer om vi bara är hälften så bra? Vad händer om det blir ett katastrofresultat? Detta är ett sätt att undvika fällan att överdriva positiva effekter av en insats.

Man kan också vända på steken och ställa frågan; hur bra måste vi vara för att detta ska gå ihop socio-ekonomiskt – på 5 år, på 20 år eller på längre sikt. En tredje variant är att ställa sig frågan; om vi bara lyckas med en enda av våra klienter/deltagare – vilka socioekonomiska effekter uppstår då? Dessa olika modeller svarar an dels på försiktighetsprincipen men också på **genomskinlighets- eller transparens-principen**. En läsare ska kunna förstå och kritiskt granska hur vi fått fram våra resultat.

En fjärde viktig ansats är att vara medveten om att resultaten handlar om **storleksordningar och inte exakta resultat**, oavsett hur ambitiösa vi är. Området är för komplext för att göra anspråk på att ha den exakta sanningen. Det är bättre att ha en bild av storleksordningar kring kostnader och intäkter (och vara medveten om att det är just detta) än att inte ha någon aning alls eller bara gissa och tycka. Vi gör alltså på intet vis några anspråk på att sitta på en Sanning med stort S, inte ens att vi någonsin kommer att komma fram till sanningen. Detta är ett synsätt och en metod för att steg för steg komma något närmare sanningen.

3. DET SYDAFRIKANSKA SAMHÄLLET UR ETT SOCIOEKONOMISKT PERSPEKTIV

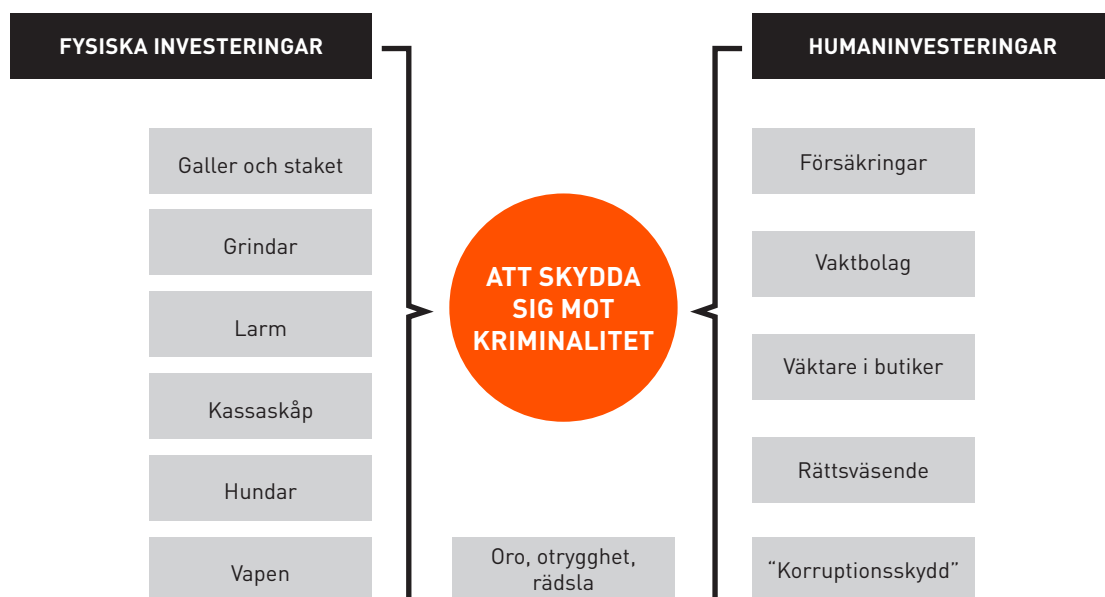
3.1 Ett segregerat samhälle med höga skyddskostnader

Att besöka Kapstaden, både i city och i kåkstäderna runtomkring, leder för en svensk naturligtvis till ett stort antal tankar och reflektioner. Det mest slående är vänligheten som möter en överallt. Detta känns som ett vänligt land att vara i. Ett land där människor är vänliga, artiga, hälsar och har nära till ett leende.

Men det man också ser är ett segregerat land. Det är nu mer än 20 år sedan apartheid avskaffades men fortfarande kategoriserar det sydafrikanska samhället tydligt och öppet människor efter hudfärg – man använder sig på plats av orden vit, svart och färgad. På restaurangerna och hotellen ser det ut som att mer än 90 % av gästerna är vita medan personalen och de som serverar och betjänar till mer än 90 % är svarta eller färgade. Segregationen är synlig och uppenbar. Klyftorna mellan de som har och de som inte har är större än vad vi är vana vid utifrån svenska förhållanden. Ett kluvet och uppdelat samhälle tar lång tid att avskaffa oavsett om rötterna är etniska eller om de är klassbundna.

Naturligtvis utgör detta en grogrund för kriminalitet bland de som känner sig utestängda. Och bland de som har bättre ekonomiska förutsättningar uppstår ett behov av att skydda sig. Vi kommer längre fram i rapporten att beskriva vilka effekter som uppstår till följd av grov kriminalitet. Men kanske bör vi inledningsvis säga några ord om vad det kostar för privatpersoner och företag att skydda sig i ett samhälle, där behovet av skydd upplevs som stort.

I figuren nedan har vi delat in dessa kostnader i tre olika kategorier. Vi har dels alla de fysiska investeringar som görs för att rent konkret förhindra inbrott och stölder. Vi talar förmodligen om en säkerhetsindustri i mångmiljardklassen.

Till detta kommer alla de investeringar av mer mänsklig natur som finns i form av uttryckande säkerhetsbolag som reaktion på larm, alla väktare i butiker, restauranger och varuhus. Därtill kan man lägga de kostnader i form av försäkringar och försäkringsbolag för att hantera effekter efter brott. Man har ett omfattande rättsväsende och delvis kopplat till detta ett samhälle och ett rättsväsende ständigt utsatt för korruptionsrisk som man måste skydda sig mot och motverka.

Den tredje gruppen av kostnader handlar om den oro och rädsla som finns hos de enskilda medborgarna i ett samhälle med hög skyddsnivå. Att alltid se sig om, att inte promenera ute i mörker, att undvika. En sorts social och psykologisk kostnadspost.

Det kan vara värt att erinra sig att då vi längre fram diskuterar kriminalitetens kostnader så beaktar vi inte alla dessa mer eller mindre dolda, men betydande strukturkostnader som finns till följd av att man lever i ett samhälle som upplevs som otryggt.

3.2 Kalkylens utanförskapskostnader

Då man studerar utanförskapets, eller i det här fallet kriminalitetens samhällskostnader ställs man inför ett antal olika avgränsningsproblem. Vad av alla de effekter som uppstår till följd av kriminalitet ska tas med i kalkylen? Låt oss börja med att sortera i frågeställningen.

I ett första skikt kring kriminalitet finns alla de direkta effekter som uppstår i förhållande till både offer och förövare. Det handlar om egendomsförluster, stölder, sönderbrutna dörrar m.m. Men det handlar också om förlorad arbetsförmåga, sjukvårdskostnader och andra effekter för den drabbade.

I ett andra skikt finns alla de direkta men repressiva kostnader som uppstår kring dessa händelser. Rätts-samhällets reaktioner och kostnaderna för dessa; polisinsatser, polisutredningar, gripanden, advokatkostnader, rättegångskostnader och kostnader för fängelse.

Dessa två grupper av kostnader kommer att medräknas i den kommande analysen.

Till detta kommer de indirekta kostnader som uppstår till följd av en mer omfattande kriminalitet i en lokal miljö eller i ett samhälle. Den första gruppen av dessa skulle vi vilja kalla indirekta och konkreta kostnader. Till dessa hör alla de individuella eller kollektiva skyddsåtgärder som uppstår i ett samhälle där man enskilt eller gemensamt bygger upp system för att höja sin skydds nivå mot brott; allt från höga murar, larm och avtal med väktare till vaktbolag som skyddar egendomar och butiker. Men hit hör också alla de olika offentliga kostnader som uppstår för att höja upplevelsen av säkerheten i samhället i form av patrullerande polis- och säkerhetsstyrkor, polisens underrättelsetjänst m.m. I det sydafrikanska samhället förefaller dessa kostnader vara betydande.

Till detta kommer en fjärde grupp av kostnader som vi valt att kalla diffusa och indirekta kostnader. Många av dessa kostnader utgör vad vi ekonomer kallar kollektiva varor, d.v.s. de påverkar alla i det omkringliggande samhället i en eller annan form. Man skulle kunna prata om detta i form av samhällets urgröpta sociala kapital d.v.s. förlorad tillit och misstänksamhet i relationer mellan människor. Detta är faktorer som då kan leda till ett svagt företagsklimat och bristande investeringsvilja bland företagare att investera i miljöer präglade av t.ex. brottslighet och korruption. Dessa kostnader är naturligtvis mycket svåra att värdera. Men kanske är de också mycket stora eftersom det långsiktigt påverkar ett samhälles utvecklingsförmåga och ekonomiska tillväxt.

Dessa två senare grupper av kostnader, som sannolikt är betydande konsekvenser av en utbredd kriminalitet i ett samhälle, kommer vi att avstå från att ha med i den kommande kalkylen vilket naturligtvis förstärker den ovan redovisade försiktighetsprincip vi alltid utgår från i vårt kalkylarbete.

3.3 Reala och finansiella effekter

Den brottslighet vi i den kommande kalkylen kommer att studera leder alltså till ett stort antal konkreta och direkta effekter för offer, för förövare och samhälle. Ur ett ekonomiskt-teoretiskt perspektiv kan man dela upp dem i två grupper – reala effekter och finansiella effekter.

De reala effekterna är uppenbara, förlorad arbetsförmåga till följd av fysiska skador eller psykologiska traumatiserande effekter, sjukvårdskostnader, kostnader för polisutredningar och rättegångar etc. Dessa kostnader ingår också med självklarhet i varje ekonomisk analys av kriminalitetens eller utanförskapets effekter.

Det förhåller sig dock annorlunda med det vi ekonomer kallar de finansiella effekterna. Med detta menar vi det förhållande att mängder av värden i form av kontanter och stöldgods som juveler, vapen m.m. överförs från offren till förövarna vid alla former av egendomsbrott. Ur en strikt ekonomisk (och teoretisk) mening utgör detta inte en kostnad i termer av resursuppooffring utan är att ses som en transferering, d.v.s. i det här fallet en överföring av värden mellan offer och förövare, och ska då utifrån denna strikt teoretiska mening inte åläggas någon kostnad. Så, utifrån detta perspektiv; om någon bryter sig in i ett hem och har sönder dörr, fönster, larm, inredning m.m. för att komma åt 10 000 kronor i kontanter så utgör den förstörelse som uppstår en real kostnad, men själva tillgreppet (brottets egentliga syfte) en finansiell kostnad som inte medräknas i en konventionell samhällsekonomisk kalkyl.

Detta rimmar dock dåligt med den allmänna känslan för vad som är rätt och riktigt kring denna typ av fenomen. Därför har vi valt att i de kommande analyserna ha med denna typ av finansiella effekter. Men för att de av våra teoretiskt mer renläriga ekonomkollegor som läser detta inte ska uppröras i alltför hög grad av detta tilltag, särredovisar vi dessa kostnader genomgående separat.

3.4 Det svårsmätbara

En del av den ovan presenterade försiktighetsprincipen är att vi i våra kalkyler inte tar med faktorer och effekter som i sig kan anses vara viktiga men som trots detta är svåra att prissätta, eller där metoderna att prissätta kan anses vara tveksamma eller rentav tvivelaktiga av praktiska (t.ex. otrygghet) eller etiska (t.ex. värdet av för tidig död) skäl.

Sådana faktorer brukar ibland kallas "svårsmätbara" (på engelska intangibles). Inom näringslivets tjänstesektor brukar sådana faktorer tillmätas stor betydelse då ett företag ska värderas. De kallas då immateriella tillgångar. Exempel på detta är varumärke, patent, kompetens, goodwill och andra icke materiella tillgångar.

Alla dessa är naturligtvis faktorer av stor betydelse då utanförskapets effekter ska värderas. Det finns också kring de flesta av dessa faktorer metoder inom nationalekonomi för att värdera dem. Dock kan många av dessa diskuteras och även ifrågasättas bl.a. ur ett etiskt perspektiv.

Vi har därför genomgående valt att lyfta ut dessa faktorer ur vår kalkyl för att inte riskera att hamna i diskussioner kring sådana frågor som kan avleda fokus från studiens huvudlinje – de direkt mätbara effekterna av utanförskapet. En konsekvens av detta är att de resultat och de värden vi får kring utanförskapets effekter därmed blir mindre än de blivit om även dessa svårsmätbara faktorer skulle medräknas. **Vi underskattar som en följd av detta, och den ovan redovisade försiktighetsprincipen, systematiskt de ekonomiska effekterna av utanförskap i våra kalkyler som vi här redovisar.**

4. ARBETSPROCESSEN MED SOCIOEKONOMISKT BOKSLUT I GREAT CORNER

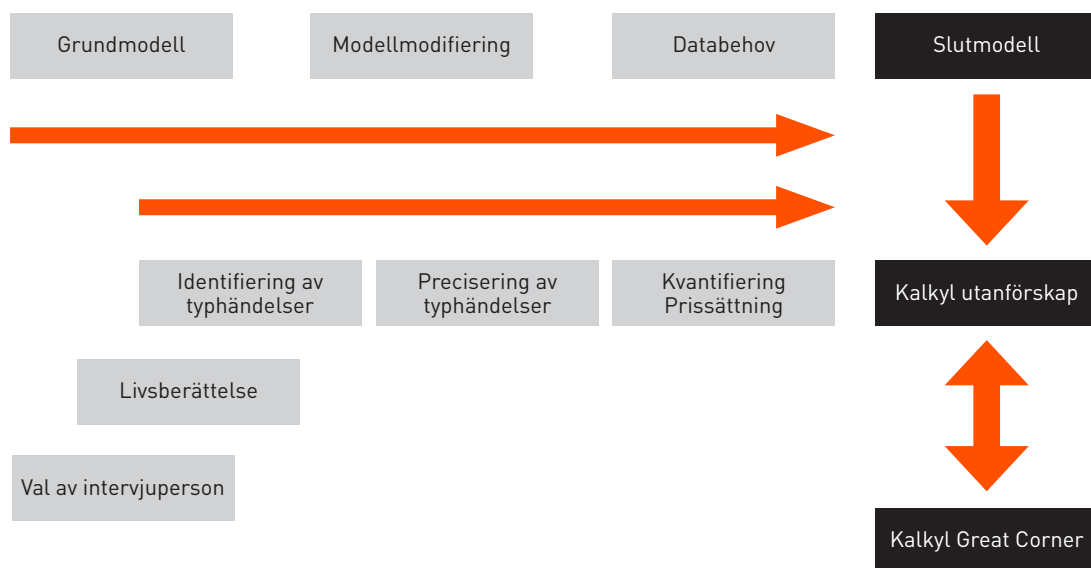
4.1 Arbetsidé i stort

Det man från Project Playgrounds (PPG) sida långsiktigt ville göra var att få en uppfattning om vilket värde som skapas till följd av det långsiktiga, kollektiva arbetet som utförs av Great Corner (GC) med syfte att förhindra eller reducera brottsligheten i en kåkstad som Langa.

Vår utmaning bestod av några olika delar. Den första var frågan om den modell vi har överhuvudtaget går att översätta till sydafrikanska förhållanden. Därefter ställdes vi inför frågan; hur vi ska få data och hur ska vi gå tillväga?

Med detta som utgångspunkt beslutade vi tidigt i detta arbete att bygga analysens första steg på en individkalkyl. Vi tar en konkret person med personlig erfarenhet av just det liv som Great Corners arbete vill förhindra. Denna person intervjuar vi på djupet och fångar en "Life Story". Sedan omsätter vi denna "Life Story" till en händelsekedja som vi först kvantifierar och därefter prissätter. Arbetsmodellen i stort illustreras i figuren nedan.

ARBETSMODELL

Detta var ett angreppssätt som gjorde uppdraget hanterbart. Tanken är sedan att om detta första steg bär, kan man gå vidare och arbeta med mer komplexa kalkyler. Nyckeln blir då att hitta en tillräckligt representativ person för detta och dessutom en person beredd att utifrån sina personliga erfarenheter mycket öppenhet berättat om det kriminella livet i en kåkstad. Vi hade tur, eller kanske handlade det snarare om skicklighet från Project Playgrounds sida, att hitta denna person. Vi kommer genomgående i det följande att kalla honom M.

4.2 Transformera den svenska modellen

Då det gäller den svenska modellen såg vi ganska snabbt att vårt angreppssätt var hyggligt väl översättbar till det sydafrikanska samhället – utanförskap leder i stort till samma typ av effekter i de flesta samhällen. Det som skiljer sig från svenska förhållanden är främst två saker. Den första är den institutionella strukturen, d.v.s. sättet på vilket vi organiserar samhället och vilka aktörer som har ansvar för och bär kostnader för olika fenomen. Här var vi tvungna att ta ett lite annorlunda grepp än vad vi varit vana vid. Inte minst därför att vår kunskap om det sydafrikanska samhället var för bristfällig. Den andra utmaningen handlade om prisnivåer och kostnader för olika former av fenomen. Här var vi också tvungna att söka oss nya vägar. De prislister de svenska kalkylerna bygger på har tagit flera år att bygga upp. Här är vi nybörjare.

Vi har gått tillväga på följande vis. Först och främst då det gäller kostnadernas art har vi utgått från den svenska strukturen. Då det gäller kostnadernas fördelning mellan olika aktörer har vi helt byggt om modellen till en ny struktur eftersom den svenska aktörsstrukturen inte var relevant.

Då det gäller kostnadernas storlek har vi utgått från en kombination av officiella dokument, officiell statistik samt olika rapporter från regering, myndigheter och ideella organisationer i Sydafrika. Vi har också genomfört telefonintervjuer med nyckelpersoner vi fått tips om dels från PPG men främst egna kontakter. Detta har varit den klart svåraste delen av kalkylarbetet. Därför har vi valt att genomgående lägga oss rejält i underkant både vad gäller priser och kostnader samt volymer för att inte riskera att överdriva effekter.

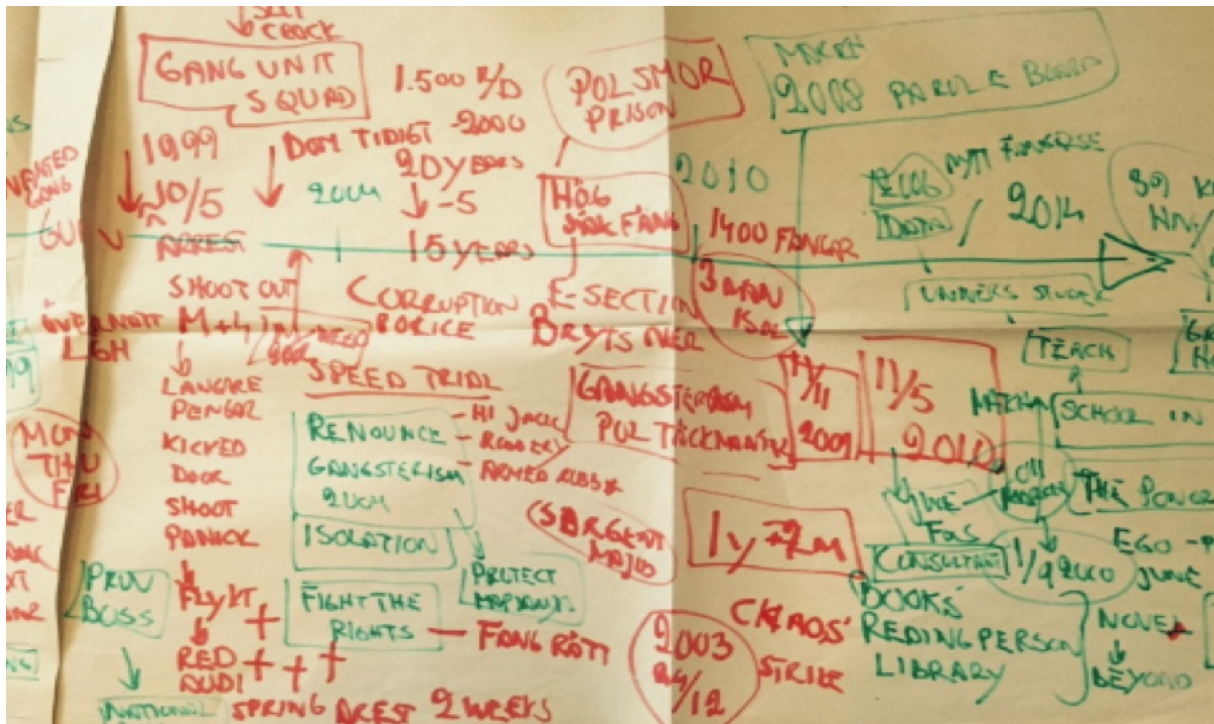
4.3 Reservationer och begränsningar i generaliserbarheten

Vi vill redan här flagga för att rapportens svagaste del är databasen. Som nämnts ovan har det tagit flera år att bygga upp den svenska databasen. Ett sådant arbete har inte varit möjligt att genomföra i detta sammanhang. Vare sig tid, medel eller annat utrymme har medgett detta. Därför vill vi flagga för att det resultat som redovisas snarast utgör en sorts storleksordningar för vad som är troliga kostnader. Eftersom vi medvetet utlämnat en hel del effekter och lika medvetet lagt oss i underkant kring både priser och volymer är vi tämligen säkra på att de siffror som redovisas är rejält i underkant.

Vidare bör man beakta att kalkylen bygger på individdata från en persons liv. Detta är naturligtvis inte generaliserbart för hela populationen av unga i Langa med risk för framtida kriminalitet och gangsterism. Siffrorna visar effekterna från det kriminella livet som M levte. Inget annat. Men de utgör en utgångspunkt för att skapa kunskap om kostnaderna även för andra individer. Det bör också sägas att M inte är representativ för alla kriminella i en kåkstad, möjligtvis representativ för den mer brottsaktiva gruppen av kriminella.

4.4 Intervjuerna med M

Grunden i denna rapport är ett livsöde – berättelsen om M. Vi använder oss alltså av en enskild persons livsberättelse som illustration av hur ett liv i kriminellt utanförskap kan se ut i en kåkstad. Intervjuerna med M har skett under en treveckorsperiod december 2014 till januari 2015. Ett tiotal en- till tvåtimmarsintervjuer har genomförts. I första skedet har vi rent kronologiskt kartlagt M's livshistoria från födelsen till idag. Vi har försökt fånga hans kriminella karriärväg steg för steg. Konkret har vi arbetat så att vi på en detaljerad tidslinje lagt in alla de händelser som utgjort kärnan i M's kriminella liv. Innehållet i denna tidslinje redovisas i nästa kapitel.

Därefter har vi gemensamt steg för steg skapat oss en bild av hur de olika typerna av brott har sett ut för att på så sätt få en detaljerad bild av vilka effekter och därmed kostnader som är förknippade med de olika brottstyperna. Detta redovisas i det därpå följande kapitlet.

Slutligen har vi gått tillbaka och rekapitulerat förloppet i sin helhet för att kontrollera eventuella luckor och missförstånd. I efterhand har oklarheter kring innehåll och detaljer hanterats genom fortsatt dialog med M samt personer i samma omgivning och sammanhang som M levte i.

Intervjuerna har dokumenterats först rent grafiskt på en tidslinje och därefter i form av minnesanteckningar nertecknade direkt efter intervjuerna, i regel samma dag. Dessa har därefter omvandlats till den här presenterade texten.

Vi har tidigare genomfört intervjuer av detta slag med personer med kriminell bakgrund och missbruksbakgrund i Sverige. Två saker har slagit oss. Den ena är hur lika dynamiken kring brottslighet och missbruk, trots olikheter i övrigt mellan länderna, är i Sverige och Sydafrika. Mönster och dynamik förefaller vara överraskande lika om än omfattningen och våldsnivån i Sydafrika är så mycket större. Den andra saken som slagits oss är den öppenhet och detaljrikedom med vilken M har förmedlat sin historia, helt utan omskrivande försköningar eller ursäkter.

Det bör också sägas att intervjutillfällena varit gripande, stundtals smärtsamma, både för oss och för M. Minnet av det kriminella livet och dess konsekvenser har varit starka.

5. BERÄTTELSEN OM M

5.1 Barndomen 1977- 1990 – konsumtionsbaserad brottslighet

M föddes den 20 november 1977 i kåkstaden Gugulethu, Kapstaden. Pappa var en missbrukande, våldsam, gängkriminell person. Mamma var en hederligt arbetande kvinna som regelbundet misshandlades av pappan. Familjen hade, bl.a. till följd av pappans kriminella liv, det ekonomiskt ganska bra. M växte i huvudsak upp hos mormor och började skola i Gugulethu 1983, han var ett livligt men icke våldsamt skolbarn. Han flyttade under en period (1987-89) till en annan stad men återkom till Gugulethu vid 12 års ålder. Då började problemen.

Pappan blir dömd för väpnat rån och hamnar i fängelse samtidigt som mamman blir av med jobbet. Familjen förflyttas ganska snabbt från ett relativt välstånd till fattigdom. M hanterar detta bl.a. genom att snatta men framförallt med cykelstölder. M hade vant sig vid ett visst konsumtionsmönster då det gäller kläder, jympaskor m.m. – ”brand consumption”. Under en lång period stal han ungefär fem cyklar i veckan. Cyklar som betingade ett inköpspris på stundtals flera tusen sydafrikanska Rand men som han av en hälare fick 200 Rand för. Detta gav honom ett konsumtionsutrymme på cirka 1 000 Rand i veckan. Det är här M’s kriminella karriär inleds. Det fanns rikligt med rollmodeller i omgivningen som gjorde att det blev ett ganska naturligt mönster för M att glida in i.

5.2 Tonårstiden 1991-94 – att bygga varumärke som kriminell

M är nu en arg ung man. Hans ledaregenskaper börjar också bli tydliga. Kring sig samlar han ett gäng arga unga män som på helgerna under en 4-6 månaders period drar omkring kvällstid i kåkstaden och söker upp och rånar samt misshandlar män som misshandlar sina kvinnor. M är nu 14-15 år gammal. M använder sig av pappans golfklubbor som vapen. Ibland blir dessa fall av misshandel tämligen allvarliga med svårt skadade offer – sönderslagna revben, arm- och benbrott, utslagna tänder, skallfrakturer etc. vilket både leder till sjukhusvård, polisutredningar och att offren under kortare eller längre perioder inte kan arbeta.

M umgås nu i och leder ett mindre kriminellt gäng tillsammans med sin kusin. Man stjälar för att kunna konsumera – ”brand shopping”. Det kan vara intressant att redan nu se att detta mönster med att stjäla för att sälja till hälare bygger på att det finns en marknad med köpare, en halvkriminell marknad där s.k. vanliga medborgare köper stöldgods till låga priser. Efterfrågan på denna marknad utgör en av förutsättningarna för den mer systematiska egendomsbrottsligheten. Kopplat till detta är att denna typ av mönster i kombination med låga polislöner skapar en grogrund för korruption inom rättsväsendet. Ett gissel som Sydafrika fortfarande lever med ända upp på regeringsnivå.

M har nu mer och mer övergått till ”house breaking”, d.v.s. det vi i Sverige kallar inbrott, men som i Sydafrika till följd av den höga brottsnivån och därpå följande skyddsnivån i form av grindar, galler, larm och väktare får ett delvis annorlunda utseende. Det blir mycket förstörelse och kostnader kopplat till detta och tämligen låga nivåer på de byten man lyckas tillskansa sig.

Detta sker framförallt i s.k. vita områden med hög socioekonomisk standard och föregås av spaning och noggrann planering. Under denna period (1993-94) genomför M ensam eller tillsammans med andra cirka 2-5 sådana brott varje vecka. En betydande del av de pengar han får till följd av sin brottslighet går åt för att finansiera hans alltmer tilltagande drogmissbruk, såväl marijuana som crack. Under 1993 äger ett stort antal upplopp rum i Sydafrika – den direkta orsaken var mordet på den politiska ledaren Chris Hani.

I samband med detta inledde M tillsammans med ett gäng andra unga män en period av tågrån. Det går till så att ett gäng på 10-25 personer drar in i en pendeltågsvagn. Man är beväpnad med knivar, yxor, machetes och pistoler. Man hotar, misshandlar och rånar de som är i vagnen. De som gör motstånd misshandlas, knivsticks, yxhuggs eller kastas av vagnen i farten. Vid nästa station byter man vagn och kan under en kort period, 15-30 minuter, råna 4-5 vagnar. Bytena består av juveler, kontanter m.m. Detta gjordes med stor frekvens under en period på några månader. Totalt skedde detta cirka 30-40 gånger.

M, som nu är 17 år, börjar nu uppmärksammas av polis. Hans ansikte dyker upp på olika "wanted signs". Han är duktig på det han gör och börjar bli känd och erkänd i sin kåkstad. Han blir en rollmodell för andra unga. Han har nu begått tämligen många brott utan att någon gång fått påföljd för detta, även om han ett antal gånger gripits av polisen. Han drabbas 1994, samma år som apartheid upphör, av sitt första allvarliga gripande.

5.3 Det tidiga vuxenlivet 1994-1996 – en yrkeskriminell karriär och fängelse

Nu utvecklas M's kriminella kapacitet. Han har nu rekryterats till det välkända kriminella gänget "26". Han övergår alltmer och mer till det som kallas "house arrest". Denna typ av brott handlar om att först identifiera potentiella offer. Välbärgade personer, oftast vita, tas som gisslan då man ofta hotar kvinnan eller barnen med vapen och därmed tvingar mannen att larma av huset och öppna kassaskåp. Bytet handlar om pengar, juveler och vapen. Bytet kan uppgå till allt mellan 20 000 Rand och 100 000 Rand per tillfälle.

M tillhör nu den kriminella aristokratin, eliten. Man genomför 3-4 "house arrests" per vecka. Pengarna går i mycket stor omfattning åt till droger och "brand consumption". Det handlar i hög grad om crack och man är i stort sett påtänd hela den vakna tiden. Det är ett pressat och stressat liv fyllt av aktivitet och våld. Men M är nu också en person som är uppmärksammas av polisen som har spaning på honom och hans gäng. Han blir gripen och åtalad. Den 22 december 1996, vid 19 års ålder, döms M till fem års fängelse. Han sitter av 18 månader och kommer ut sommaren 1998. M är nu på fullt allvar en livsstilskriminell person, med en klar yrkesroll och identitet i den kriminella världen.

5.4 Den accelererande brottsligheten 1998-2000

Nu är M, vid 21 års ålder, en högstatuskriminell. Han blir via sin kusin del av en löst sammansatt grupp kriminella som systematiskt ägnar sig åt väpnade rån. Man spanar på personer som tar ut stora summor kontanter på bank. Man förföljer dessa i smyg och slår till på lämplig plats.

Man är väldigt flitig i detta arbete. Man genomför under en tolv månadersperiod mellan tre och fem sådana rån per vecka. Måndagar, torsdagar och fredagar är de bästa dagarna. Bytet varierar betydligt mellan 20 000 Rand och 100 000 Rand per tillfälle. Någon enstaka gång betydligt mer.

De flesta rån avlöper utan motstånd. Offren ger upp inför vapen och övermakt. Men ungefär var tredje eller var fjärde gång gör man motstånd vilket leder till våld både i form av misshandel och i knivskärningar. I några fall var våldet mycket allvarligt. Dessa brott leder naturligtvis till mängder med konsekvenser både för offer och för rättsväsendet i form av sjukskriven personal, sjukvårdskostnader och kostnader för spanings- och utredningsverksamhet inom polisen.

Dessa rån varvas med mindre brott som bilstölder för att ha flyktbilar, eller rena personrån. M och hans kumpaner blir under denna period gripna vid ett flertal tillfällen utan att detta leder till rättegång eller domar.

5.5 Det andra längre straffet - 2000

Den 10 maj 1999 tränger M och hans gäng in hos en langare för att råna. Det uppstår stort tumult och skottlossning. Flera personer skadas och minst två personer dör. Detta leder till en omfattande polisjakt på M och hans gäng. Spaningsarbetet pågår under två veckors tid innan M grips av polis.

Nu väntar en längre tids väntan i häkte. Det Sydafrikanska rättssystemet är känt för mycket långa häktningstider innan rättegång om man inte med privata medel kan skaffa en advokat som driver på processen.

M's rättegång sker efter 19 månader, år 2000. Han döms då, vid 23 års ålder, till 15 års fängelse (ett 20 års långt straff som avkortas med fem år). Samma år får M en dotter. En dotter som idag är 15 år.

M förflyttas efter domen till en högsäkerhetsanstalt. Precis som i Sverige har gängen stor makt inne i fängelsevärlden. M har hög status bland de intagna och har en hög roll inom sitt gäng – ”26”. Han är vad som kallas ”judge”, d.v.s. delansvarig för gängets interna rättssystem. Det bör också sägas – hävdar M – att en del av det som i Sydafrika kallas gangsterism också sker under en sorts politisk täckmantel.

Under långa perioder sitter M isolerad. Denna isolering ger honom utrymme att börja tänka och fundera. Inför julafton 2003 – han är då 26 år gammal och har suttit av tre av de femton åren – planerar han en omfattande strejk bland de intagna. Detta blir dock avslöjat och leder till att han utsätts för långvarig (och olaglig) isolering, i ett år och sju månader.

5.6 Vändpunkten - 2004

Denna isolering leder till att M upptäcker att han i grunden är en läsande person. Det börjar med romaner och därefter biografier. Han kommer över en bok som heter ”The Path” som för M blir helt omvälvande. Boken ”The Power of Now” skriven av självhjälpsförfattaren Eckhardt Tolle får också en stor betydelse för M.

Allt detta gör att M under 2004, efter nästan fyra år i fängelse, avsäger sig det gängkriminella livet. Han gör detta i vad som i dessa sammanhang brukar kallas ”good standing”, vilket betyder att han gör det i samförstånd med det gäng han tillhört – utan konflikt med gänget och fortfarande delvis under gängets beskydd.

Hans läsande blir nu mer systematiskt och han kompletterar sin grundskola och gymnasieskola. Det går så bra för honom att han blir lärare i fängelset för andra intagna. Hans ledaregenskaper får nu en helt ny inriktning. Han börjar studera på universitetsnivå. Och allt detta leder till att han 2006 förflyttas till ett fängelse med en modern rehabiliteringsprofil.

5.7 Det nya livet innanför och utanför murarna

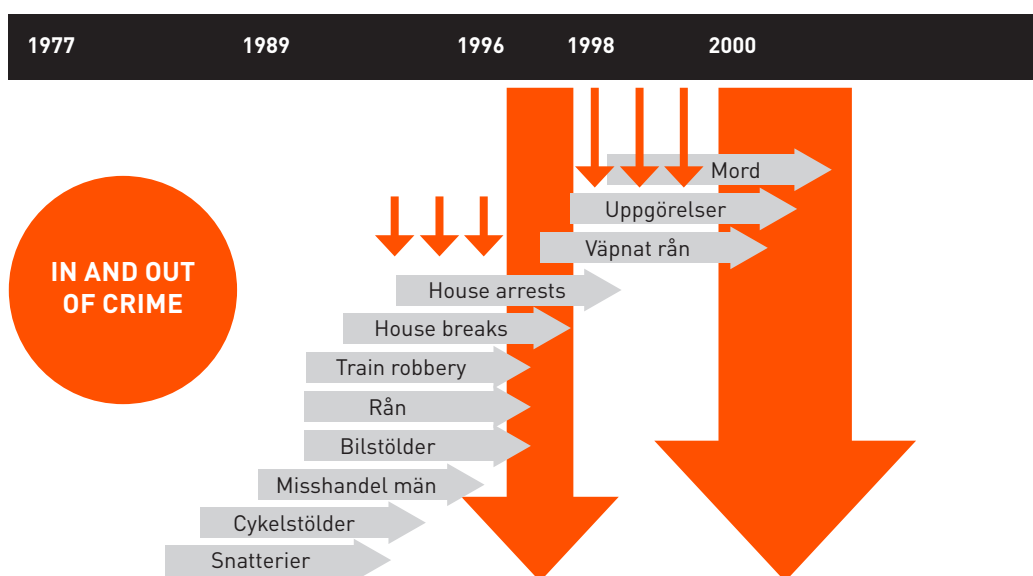
I det nya fängelset börjar han läsa datakunskap och företagsekonomi. Hans nya beteende leder till att han i mars 2008 kallas till frigivningsnämnden. Hans frigivning sätts till 11 maj 2010 med dagfrigivning från 11 november 2009.

I fängelset startar han tillsammans med andra intagna en supportgrupp för att stödja barn som drabbats av HIV (själva eller deras anhöriga). Man kallar detta för ”Groupe of Hope”. Gruppen blir en viktig inspiration för många och i slutet av M's fängelseperiod stödjer man systematiskt och regelbundet 39 barn.

Som frigiven blir M en nyckelperson i ett frivilligprojekt i sin hemkåkstad Gugulethu. Där kommer han i kontakt med Frida Vesterberg på Project Playground (PPG). Hans första uppgift för PPG blir att som konsult rekrytera en manager för organisationen. Ytterligare en tid senare blir han, efter övertalning, manager på PPG – först på deltid för att slutligen bli det på heltid den 1 september 2010. Ett beslut som tillför Project Playground det som är så viktigt i dessa sammanhang; ”street cred” – trovärdighet inför de unga som riskerar att hamna på gatan.

5.8 En summering

Lite förenklat skulle M's kriminella karriär kunna summeras med hjälp av följande bild.

I ord kan man summera M's kriminella liv på följande vis:

- Det är en kort, men intensiv karriär. I praktiken handlar det om fyra plus två år, totalt sex år.
- Det är en utomordentlig intensiv karriär – brottsfrekvensen är mycket hög. Brotten sker i stort sett genomgående på daglig basis.
- Det är en accelererande karriär.
- Det är en mycket våldsintensiv karriär även om våldet i sig saknar egenvärde utan endast fungerar som instrument för att uppnå andra mål – främst egendomsbrotten.
- Brottsligheten är både del av en kultur, en kultur i kåkstäderna, men den är också del av en struktur, den organiserade kriminaliteten – det som man i Sydafrika kallar gangsterismen.
- Denna gangsterism använder sig ibland av politiska förtecken för att skaffa legitimitet bland kåkstadens invånare ("ta tillbaka från de vita vad de en gång tagit"-argumentet).
- Effekterna av denna kriminalitet är mångförgrenade och omfattande.

För oss rapportförfattare, som studerat motsvarande grupperingar i Sverige, är det slående hur lika detta är i förhållande till den organiserade kriminaliteten i Sverige, även om uttrycksformerna är något starkare i Sydafrika och brottsfrekvensen högre.

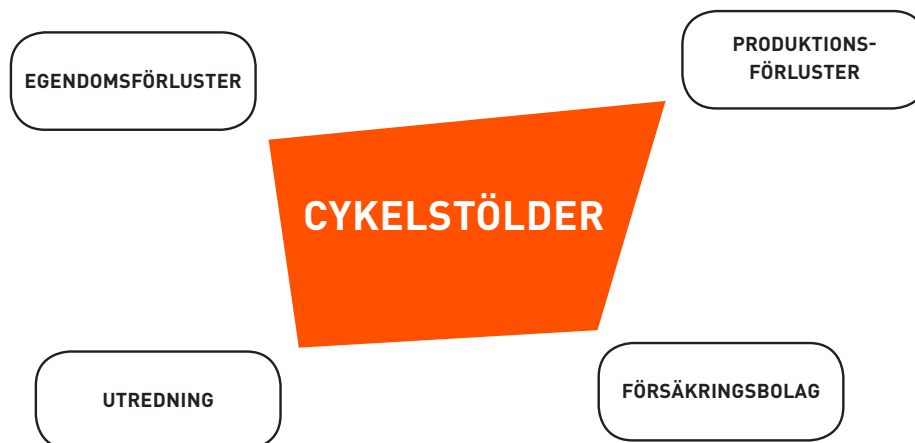
6. DE OLIKA TYPERNA AV BROTT

Vi har nu följt M's kriminella bana. Det vi nu kommer göra är att beskriva de olika typerna av brott han begått i mera detalj, för att med utgångspunkt i detta sätta först prislappar på dessa brott och därefter på hela det kriminella liv M levt fram till dess att han lämnar fängelset 10 november 2010.

6.1 Direkta effekter

6.1.1 Cykelstölder

M inledde sin brottsbana med cykelstölder. Detta gjordes som ett sätt att hantera de välfärdsförluster M upplevde till följd av att pappan greps och sattes i fängelse för de brott han begått. Under en lång period (cirka 2 år, från 12-14 års ålder) stal M ungefär 5-6 cyklar i veckan. Stölderna gick till så att M spanade in tämligen nya och ibland helt nya cyklar, ofta värda 2 000-4 000 Rand i välbärgade områden. M tog sig sedan genom lås och kedjor och tillgrep cyklarna.

Dessa cyklar såldes därefter till flera olika hälare för cirka 200 Rand styck. Detta gav M ett önskat konsumtion-utrymme på 1 000 Rand i veckan. Låt oss jämföra detta med lönenivån i en kåkstad. En inte ovanlig lönenivå är cirka 30 Rand i timmen. Detta ger vid 40 timmars arbetsvecka en månadsinkomst på 4 800 Rand (160*30).

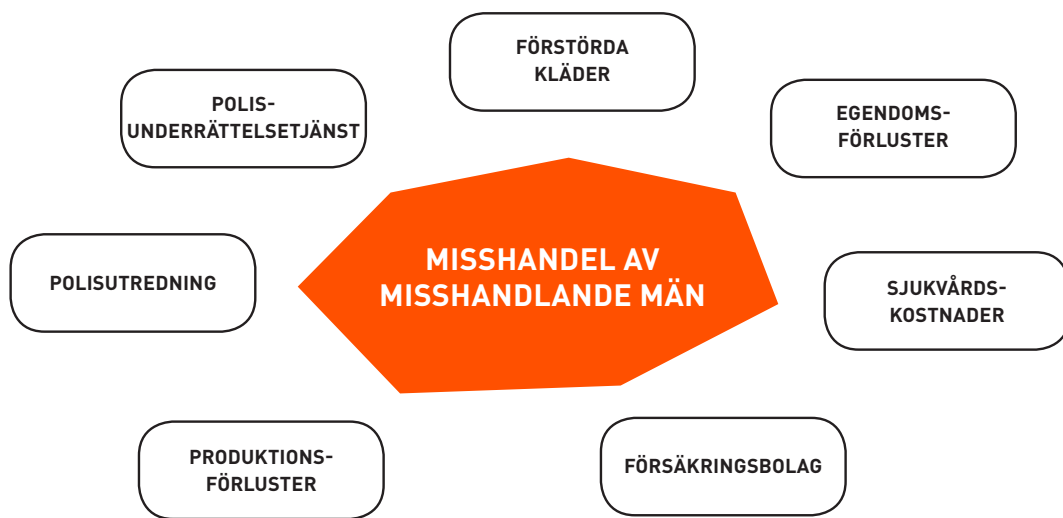
Denna typ av brottslighet påverkar naturligtvis den som drabbas – dels i form av en egendomsförlust, men också i form av produktionsförluster i den mån detta leder till att man i samband med stöldanmälan måste lämna arbetet. Försäkringsbolagen påverkas naturligtvis också, dels genom att man ibland måste göra utbetalningar men också till följd av det utredningsarbete stölderna ger upphov till.

En enkel överslagsberäkning säger att om M tillgrep 5 cyklar i veckan under 2 års tid till ett genomsnittligt värde av 2 000 Rand så innebär det en total egendomsförlust för de drabbade offren på cirka en miljon Rand (5*100*2 000). Samtidigt gav det M ett konsumtionsutrymme på cirka 100 000 Rand (5*100*200). Hälar kvoten för denna typ av stöldgods (kvoten mellan det man får för varan i relation till vad den marknadsmässigt skulle vara värd i "den vita ekonomin") är 0,1.

6.1.2 Misshandel av kvinnomisshandlare

M's mamma blev, som så många andra kvinnor till missbrukande kriminella män, regelbundet misshandlad av M's pappa, i regel då pappan var berusad. Detta väckte starka känslor hos M under hela hans uppväxt.

Under en längre period tog han och några vänner pappans golfklubbor och gav sig ut i kåkstaden och aktivt letade upp män som misshandlade kvinnor och misshandlade dem med golfklubbarna. Detta ledde till fysiska skador hos dessa män med sjukvårdskostnader som följd liksom kostnader för produktionsförluster till följd av att dessa män inte kunde arbeta tiden efter misshandeln. De fick ofta kläderna förstörda och blev bestulna på klockor, mobiltelefoner och smycken. Ibland, om än långt ifrån alltid, ledde detta till polisutredning.

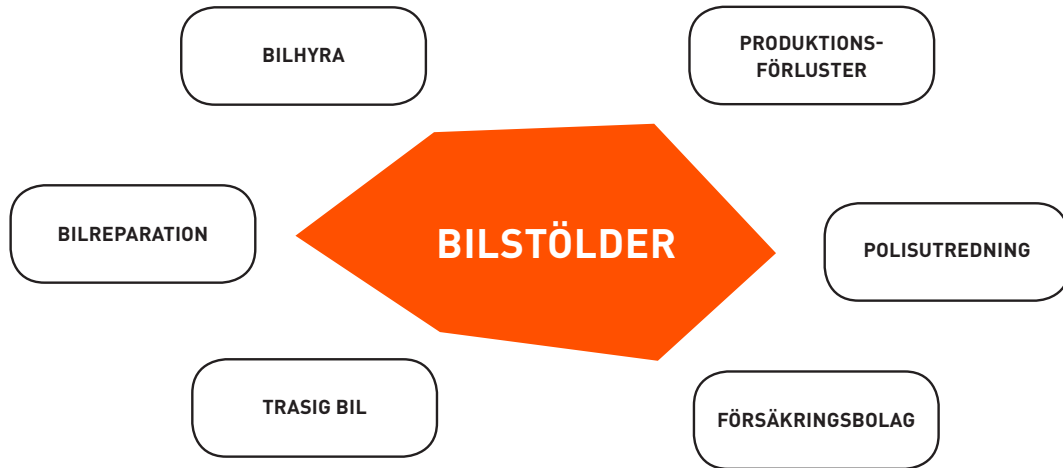

Detta skedde under ett halvår under 1-3 gånger per vecka och med 1-3 fall av misshandel per kväll. Detta upphörde då polisens spaningsarbete gjorde ungdomarna så försiktiga att de slutade. En enkel överslagsberäkning ger vid handen att under det knappa halvår detta skedde utfördes minst ett 40-tal sådana fall av misshandel (lågt räknat 20 veckor, 2 ggr i veckan, en misshandel per kväll). De flesta fall av misshandel var vad man med juridisk terminologi skulle kalla ringa eller måttliga. Ett antal av dem var grova med långa, i flera fall livslånga effekter som följd för offret. I minst ett känt fall ledde detta till livslång invalidisering.

6.1.3 Bilstölder

Bilstölder har under hela M's kriminella karriär varit flitigt förekommande. Bilstölder har dels skett som ett mål i sig; att tillskansa sig ett häftigt fordon, ett transportmedel utan att behöva betala. Men bilstölder har framförallt varit ett arbetsinstrument för att begå andra brott; ett transportmedel för inbrott, "house arrests" och inte minst väpnade rån.

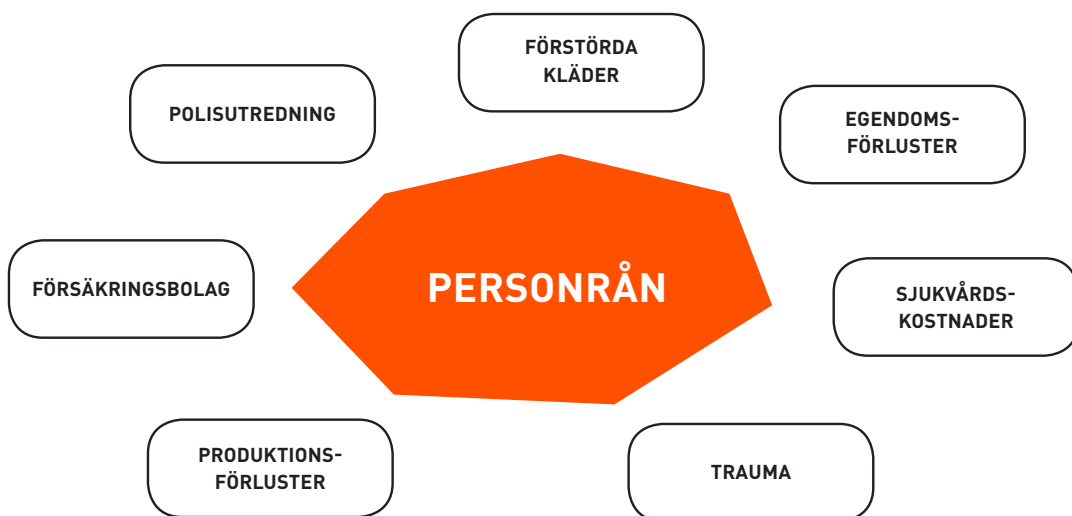
Bilstölden är ofta förknippad med en skadad bil i samband med själva inbrottet vilket leder till kostnader för reparationer. Det uppstår också kostnader för hyrbil till ägaren som ersättning för den stulna bilen, liksom produktionsförluster då ägaren till bilen måste hantera konsekvenserna av stölden i stället för att arbeta. Till detta kommer de kostnader som har att göra med försäkringsbolagets utredning av och ersättning för stölden, liksom de polisutredningar som görs.

Under de år M varit brottsaktiv på allvar är det ingen orimlig tanke att det skett 2-3 sådana bilstölder i veckan, inte minst för att transportera sig till och från olika brott. Om vi tänker oss att den samlade aktiva seriösa brottsperioden uppgår till 5-6 år talar vi om totalt sett cirka 500 bilstölder (lågt räknat 2 stölder* 52 veckor*5 år = 520 stölder).

6.1.4 Personrån

Personrån har under perioder varit rikligt förekommande i Sydafrika. Så även i M's brottsliga karriär. Det typiska rånet handlar om att identifiera ett potentiellt offer som man bedömer har värdefulla tillgångar, följa efter denne och på lämplig plats hota. Hotet skedde från M's sida ofta med kniv och senare under karriären med skjutvapen. Effekterna för offret är att man blir av med tillgångar – ringar, juveler, kontanter och i modern tid mobiltelefoner. Personer misshandlas och hamnar på sjukhus för vård, man kan inte arbeta på några dagar. Offret kan också få förstörda kläder. Ibland, men inte alltid, leder dessa brott till polisutredning och/eller utredning från offrets försäkringsbolag. Inte sällan leder rånet vid sidan av den fysiska skadan till ett psykologiskt trauma.

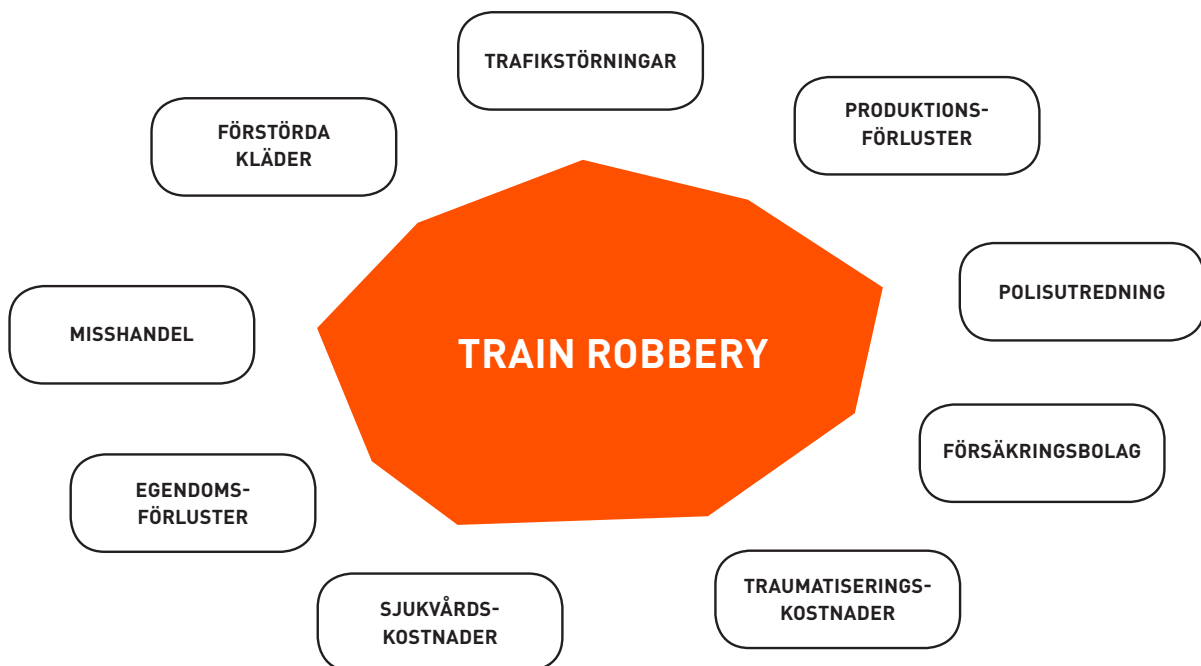

Personrån har förekommit högst sporadiskt i M's kriminella karriär. Skälet till detta är att den typen av rån ger för lite ekonomisk utdelning i förhållande till risken. Vi talar om några dussintals rån under M's brottsaktiva tid.

6.15 Tågrån

Under en period var M och hans gäng aktiva i det som på svenska närmast skulle kunna kallas kollektiva personrån på tåg. Vi kallar det här kort och gott tågrån. Rånerna går till på följande vis: ett mindre gäng unga män beväpnade med kniv, yxor, machetes och skjutvapen hoppar in i det som i Sverige skulle kallas en pendeltågsvagn. Man hotar, slår och misshandlar passagerarna och drar snabbt genom vagnen och tar allt av värde – handväskor, smycken, ringar, plånböcker och mobiltelefoner. Rånerna går fort och är våldsamt, stundtals mycket våldsamt. Våldets funktion är att snabbt ingjuta rädsla hos de som utsätts för att på så sätt eliminera risken för motstånd. Ofta är man klar i en vagn mellan två tågstationer. Då tåget stannar hoppar man till nästa vagn. På det viset kan man på en halvtimme beta av 3-6 vagnar med något hundratal personer.

Bytena blir högst måttliga – för en hälare kanske några tusen Rand per rån. Men i form av förlorat värde för offren handlar det ofta om flerdubbelt mer. Vi pratar om en hälarvot på mellan 0,1 och 0,3. Våldsnivån var ytterst varierande. Ofta gav offren upp inför det övermäktiga våldet. Men i ungefär vart tredje rån uppstod våld, stundtals mycket kraftigt. Människor kastades av tåget i farten, människor höggs med yxor och knivar. Man högg av fingrar med yxhugg. I dessa fall uppstod naturligtvis sjukvårdskostnader. Dessa tågrån ledde regelmässigt till polisutredningar och insatser från berörda försäkringsbolag. För en del av offren uppstod traumatiska skador och oförmåga att arbeta kortare eller längre perioder. För tågbolagen uppstod en mängd kostnader, allt från försening och störning av trafiken till på sikt kostnader för säkerhetspersonal ombord på tågen.

Under mer än ett halvår var M och hans gäng brottsaktiva i denna verksamhet. Man genomförde 1-2 sådana rån per vecka. Totalt sett under perioden kanske 30-40 sådana tågrån (lågt räknat 30 veckor * 1 rån/per vecka = 30 rån).

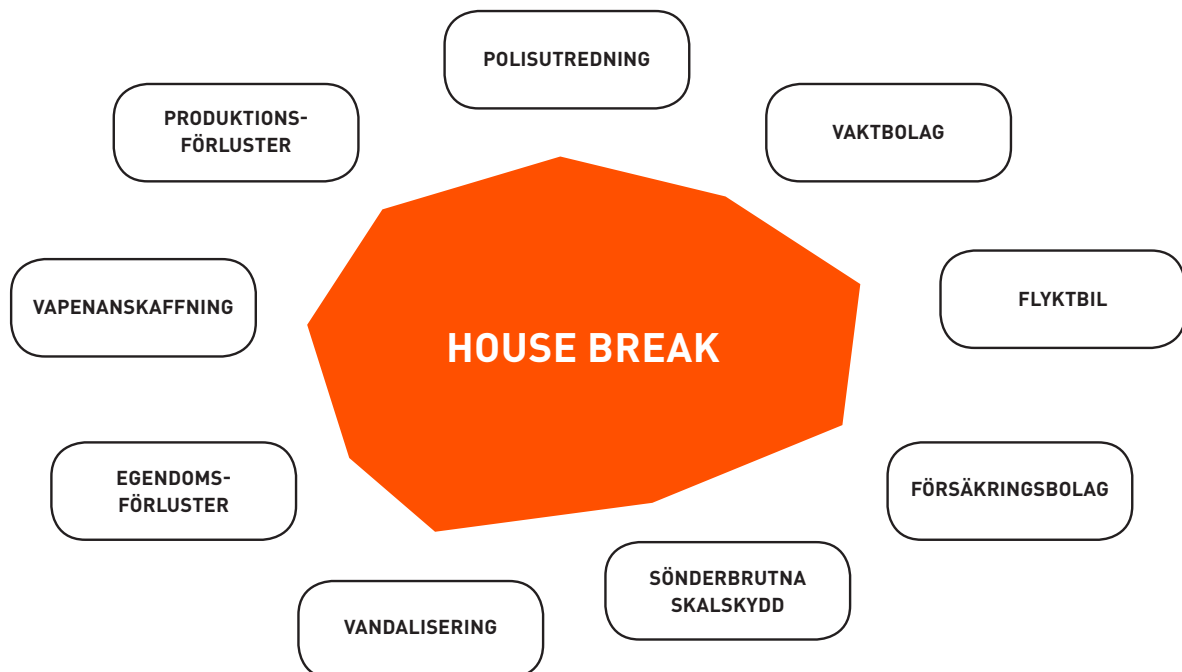
6.1.6 "House break"

Konventionella inbrott, eller det som man i Sydafrika kallar "house break", var under en längre period en viktig del av M's kriminella liv. För att förstå effekterna av detta måste man veta att de hus som var aktuella för inbrott tillhörde medelklassen och/eller överklassen i Kapstaden. Dessa hus är regelmässigt ordentligt skyddade av grindar, höga plank/staket med taggtråd och ibland elförande stängsel. Alla fönster har galler, dörrar är inbrottsäkrade och man är rikligt larmade med koppling till vaktbolag (skylten "armed response" är flitigt förekommande på sådana hus) som gör utryckning vid larm.

Detta betyder att inbrottets kanske största kostnad är den förstörelse av dörrar och galler som sker för att ta sig in i huset. Väl inne i huset har man kort om tid för själva stölden vilket leder till att man river, sliter och förstör i det mesta för att hitta det man är ute efter. Det handlar om pengar, juveler, matsilver, vapen, datorer, TV-apparater. För att genomföra rånen har man i regel stulit en flyktbil. Tiden inne i huset handlar om enstaka minuter för att inte vaktbolag eller polis ska hinna reagera.

Bytena från den här typen av inbrott uppgår till kanske 6 000 eller 7 000 Rand, i enstaka fall 15 000 Rand. Då talar vi om de summor man erhåller från de hälare man säljer bytena till. Den verkliga egendomsförlusten för ägarna uppgår ofta till tre eller fyra gånger detta belopp. Det vi kallar hälar kvoten (kvoten mellan vad en hälare betalar och varans marknadsvärde på en legal marknad) uppgår till en tredje- eller fjärdedel beroende på vilken typ av varor vi pratar om.

Denna typ av brott ger nästan alltid upphov till polisutredning, utredning från försäkringsbolag och ersättning från försäkringsbolag. Husägaren kan under några dagar inte arbeta varför det uppstår produktionsförluster och det blir kostnader för att återställa skada på egendom såsom dörrar, galler, larm etc.

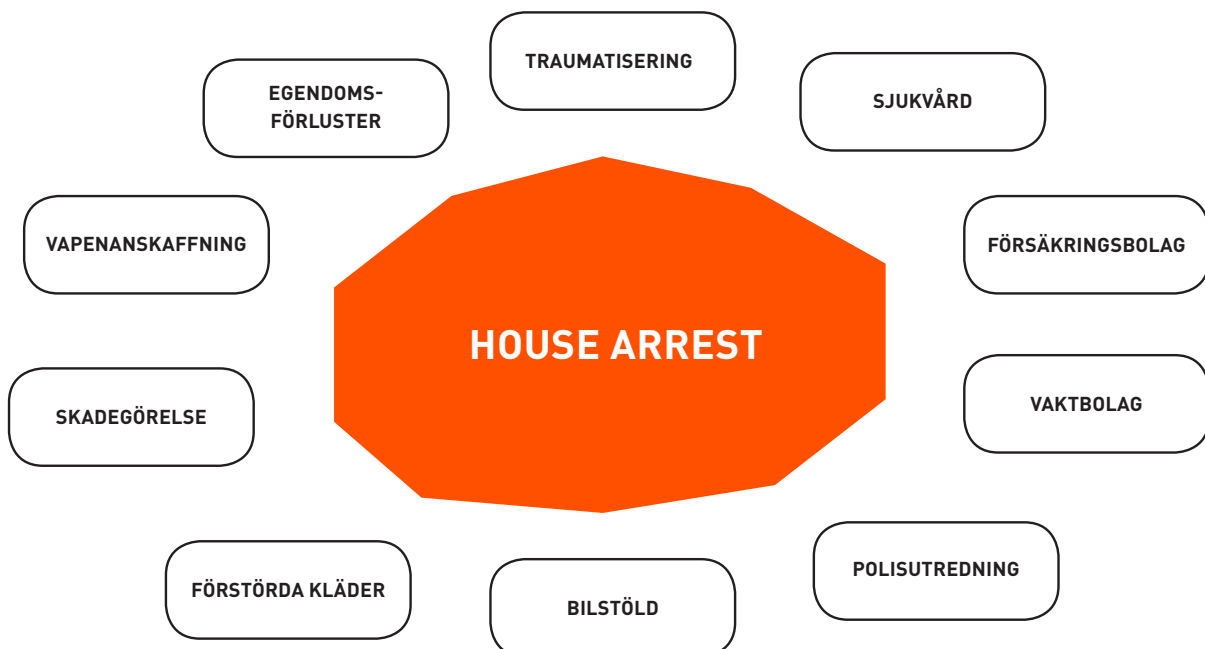
Under mer än ett års tid genomförde M 2-5 sådana "house breaks" per vecka vilket sammanlagt innebär minst ett hundratal sådana inbrott under denna period (lågt räknat $2 \cdot 50 = 100$).

6.1.7 House arrest

I en senare fas av M's kriminella liv övergår han till det som i Sydafrika kallas "house arrest" och som vi i Sverige kanske skulle kallas gisslantagning. Det går till på följande vis: man identifierar en bil med familj i. Gärna barn, helst små barn. Det ska vara en bil som ser ut att markera välstånd/förmögenhet. Man följer efter bilen och i det sårbara ögonblick då bilen ska köra in genom den för tillfället elektriskt styrda öppna porten till husets trädgård smyger man sig in och hotar kvinnan och barnen med vapen. Det kan vara stor kniv, yxa eller pistol. Kvinnan och barnen är nu gisslan. Med detta hot som grund tvingar man mannen att öppna huset och larma av. Man skrämmer – för att direktöversätta det uttryck M själv använt på engelska – "skiten ur dem". Man öppnar kassaskåp och söker efter pengar, juveler, datorer, TV-apparater etc. Man har nu betydligt mer tid på sig än vid konventionella inbrott eftersom inget larm har gått på, ofta upp emot 15 minuter. I slutet av rånet skär man av alla telefonkablar och binder gisslan samt tejpar för munnen så att de inte kan skrika. På vägen ut stjälar man också familjens bil som flyktbil och att förvara bytet i.

Rädslan (skräcken) hos de drabbade är ofta hög. Fysiskt våld förekommer under denna process, men är inte regel. Det psykiska våldet och den påföljande traumatiseringen är den vanligaste och ofta största personliga skadan. Denna typ av händelser leder regelmässigt till utredning både från polis och från försäkringsbolag. Ofta handlar det för försäkringsbolaget om att betala ut ersättning, för vaktbolaget kan både uttryckning och ny skyddsanalys av huset bli aktuell. Ofta leder detta till att man byter ut och/eller förstärker husets inbrotts-skydd/skalskydd.

Denna typ av brott ger ofta betydligt mer intäkter än ett vanligt inbrott. I regel erhåller man ett byte som hos hälare ger mellan 10 000 och 20 000 Rand. Enstaka gånger kan det handla om 30 000 Rand. Det man då bör erinra sig är att detta i konventionellt marknadsvärde motsvarar tre eller fyra gånger detta värde.

Under mer än ett års tid utförde M 3-4 sådana "house arrests" per vecka. Vi talar om i storleksordningen 150 (lågt räknat $3 \cdot 50 = 150$) brottstillfällen och med en försiktig skattning talar vi om egendomsförluster som uppgår till cirka 4,5 miljoner Rand (lågt räknat $10\,000 \text{ Rand} \cdot \text{hälarkvoten } 3 \cdot 150 = 4\,500\,00$).

6.1.8 Väpnat rån – utan motstånd

Under slutfasen av sin kriminella karriär var M involverad i, deltog i, samt ledde ett stort antal väpnade rån. Måltavla för dessa rån var dels, och främst, personer (affärsmän) som tog ut stora mängder kontanter från bankerna och dels personer med stora mängder kontanter från brottslig verksamhet – kanske främst narkotikahandel.

Förfarandet var sådant att man vid bankerna fokuserade på personer med stora uttag, i all synnerhet vissa veckodagar såsom måndagar, torsdagar och fredagar. En person spanar inne i banken och förmedlade kunskapen till en bilförare på utsidan. Man följer efter den kontantbärande personen och väljer ett lämpligt tillfälle att slå till då denna är som mest oskyddad. Man hotar med vapen, i regel pistol eller annat skjutvapen. Avsikten med en hög potentiell våldsnivå är att minska risken för motstånd. I regel (cirka 65-75 % av fallen) gör personen inget motstånd utan överlämnar pengarna. Bytet varierade normalt mellan 20 000 Rand och 100 000 Rand med ett genomsnittsvärde på cirka 50 000 Rand.

För detta ändamål stal man en eller två bilar samt införskaffade vapen. Följderna för den drabbade är, vid sidan av egendomsförlusten, chock och för många en traumatisering som leder till psykiska vårdbehov och/eller minskad arbetsförmåga under en period.

Nästan undantagslöst leder detta till polisutredning och utredning från försäkringsbolag. På sikt leder detta till att många av de drabbade höjer sin skyddsnivå inför framtiden i form av larm, säkerhetsvakt eller andra insatser från vaktbolag.

Under ett till ett och ett halvt års tid genomförde M 3-5 sådana rån per vecka. Detta utgör totalt under perioden cirka 200 sådana rån (lågt räknat 70 veckor*3 rån). Den samlade egendomsöverföringen (stölden) under denna period uppgår till cirka 10 miljoner Rand (200 rån*50 000 Rand).

6.1.9 Väpnat rån med motstånd och våld

Vid ett begränsat antal tillfällen gör den som rånas motstånd trots att man är utsatt för vapenhot från flera personer och tagen med överraskning. Detta sker i ungefär 25-35 % av fallen. Detta motstånd kan handla om att man försöker fly eller angripa rånarna. Detta leder nästan undantagslöst till att offret skadas lättare eller svårare, ibland med livslånga eller livshotande skador till följd av skottlossning, yxhugg eller knivskärning.

Till skillnad från de rån som inte möter motstånd leder den här typen av rån till vårdkostnader av olika slag samt att offret till följd av de skador man ådragit sig under kortare eller längre perioder inte kan arbeta – det uppstår produktionsförluster.

I dessa fall blir polisutredningarna och försäkringsbolagens arbete av naturliga skäl mer omfattande än vid rån utan motstånd och våld. 50-60 av de ovan redovisade rånen är av detta slag.

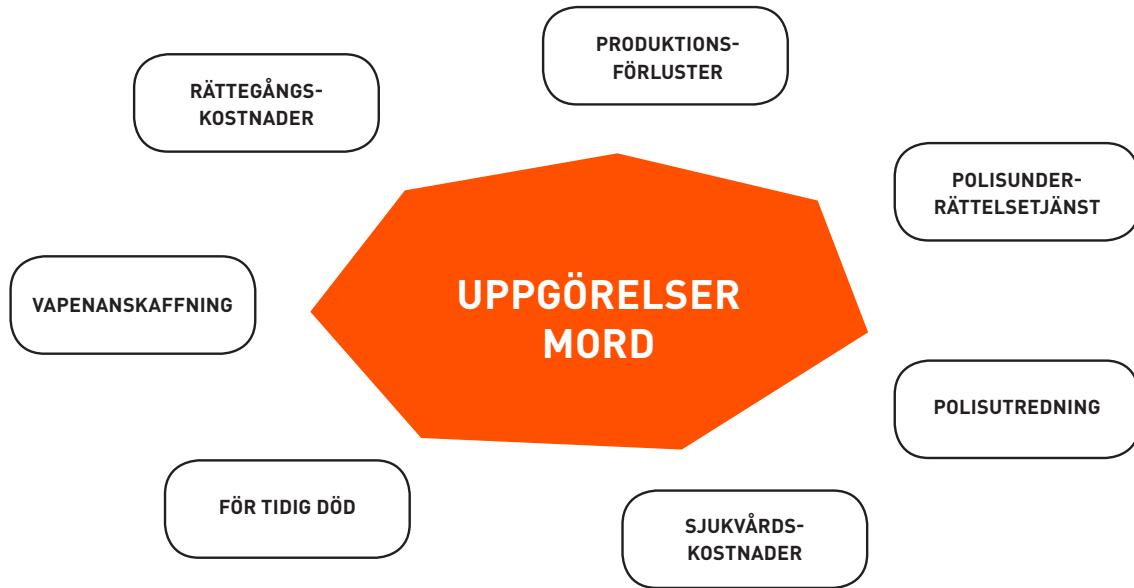

6.1.10 Uppgörelse och mord

Den mest dramatiska formen av händelser under M's kriminella karriär är de uppgörelser mellan olika gäng som sker, eller de sammandrabbningar som äger rum mellan M's gängstruktur och langare med livvakter som vill förhindra att de rånas. Det förekommer ett antal sådana händelser under de år vi följt. I några av fallen leder detta till att personer avlider. Hur många personer det handlar om är oklart även för M.

Kopplade till dessa händelser är ett stort antal följder såsom polisutredningar, sjukvårdskostnader, mängder med polisiärt spaningsarbete m.m.

På grund av oklarheterna kring dessa händelser och att de trots allt är så pass få (sannolikt 3-5 stycken) avstår vi i den kommande kalkylen från att ta med dessa.

6.2 Samhällets direkta repressiva kostnader

6.2.1 Rättssystemets olika insatser i stort

En person som M utlöser en mängd olika effekter i samhällets olika repressiva system d.v.s. främst polis-, åklagar-, domstols- och fängelseväsendet.

En del av dessa effekter, vilket vi kan se i flödesschemat ovan är av mycket direkt natur – ett konkret gripande av M till följd av ett misstänkt eller begått brott. I andra fall handlar det om något mera indirekta effekter såsom att polisen har aktiv spaning mot just M och hans gäng och som en följd av detta ägnar sig åt mer eller mindre systematiska gripanden i brottspreventivt eller provokatiskt syfte (man måste komma

ihåg att rättssystemet i Sydafrika innehåller inslag av godtycklighet, rättsosäkerhet och korruption, i all synnerhet då det berör svarta och färgade). Men det kan vara ännu mera indirekt i form av de mer eller mindre halvprivata eller helprivata vaktföretag som finns runt om i Kapstaden för att reducera risken för brott, eller polisens allmänna underrättelsetjänst riktad mot den organiserade brottsligheten.

Det är som alltid svårt att avgränsa vilka delar av dessa effekter som ska tas med i en kalkyl kring personer som M. Här gör vi avgränsningen att i kalkylen endast ta med de effekter som har direkt koppling till just M. Ofta följer de ett flöde som går via polis, åklagare, domstol och slutar i kriminalvården (fängelseväsendet). Låt oss dock ge en kort inblick här i de olika delarna.

6.2.2 De olika effektdelarna

Polisens generella underrättelsetjänst i Sydafrika handlar i detta avseende, precis som kriminalunderrättelsetjänsten i Sverige, om en generell kunskapsinsamlande roll. I det här fallet med specifik inriktning på gängkriminalitet. Det finns inom den sydafrikanska polisen en särskild del som har just denna inriktning. Det handlar om att skapa sig en kunskap om gängstrukturer som "26", "27" och "28", varav M tillhört "26". Denna kunskap används tillsammans med annan kunskapsinhämtning för direkt spaningsarbete som ofta är kopplat till konkreta tips om en viss typ av brott eller en viss krets av personer. Under M's brottsaktiva tid var han upprepade gånger utsatt för denna systematiska och ofta långvariga (och därmed kostnadskrävande) insats.

Ibland leder denna insats till ett gripande. Ett gripande som kan vara mycket kortvarigt – några timmar. Eller ett gripande som via en mindre eller mer omfattande polisutredning kan leda till ett eller flera dygn i arrest/häkte. M utsattes under sin brottsaktiva tid för ett stort antal sådana kortvariga gripande om något enstaka dygn.

Då man från polisens sida anser sig ha underlag för detta fördjupas utredningsarbete och om skäl finns överlämnas ärendet över till åklagare som gör en förnyad/fördjupad utredning som kan leda till åtal. Denna typ av utredningar kan vara mer eller mindre omfattande men innebär i regel betydande tidsåtgång och därmed kostnader. Stundtals läggs åtalet ner till följd av brist på bevis eller av andra skäl. Vid ett flertal tillfällen under M's karriär som kriminell gjordes långa utredningar som fick läggas ner av den här typen av skäl.

Några av dessa utredningar ledde, som skildrats i tidigare kapitel, till rättegång. Detta leder med viss automatik till att advokater blir inblandade. Det Sydafrikanska rättssystemet är trögt med mycket långa väntetider i häkte inför huvudförhandling i rätten. Detta i all synnerhet om den tilltalade inte har egna medel att hyra egen advokat. En rättegång är en komplicerad och dyr process som innefattar själva domstolen och dess anställda i form av domare, notarier, sekreterare etc., men den berör också åklagarväsendet och det bakgrundsarbete som krävs för att väcka åtal och genomföra en rättegång, liksom en eller flera advokater. Rättegången kan också överklagas i högre instans vilket leder till förnyade kostnader. M har genomlöpt två stora sådana rättegångar som båda lett till fällande dom.

Den sista stationen i rättsväsendets flödesschema är fängelse. Fängelser i Sydafrika kan vara av mycket varierande slag. Allt från traditionellt stränga, mycket repressiva fängelser till moderna fängelser med en rehabiliterande profil. M har vistats ett stort antal månader i båda typerna av fängelse. Detta till en betydande samhällskostnad.

7. EN SOCIOEKONOMISK ANALYS AV M'S LIV SOM KRIMINELL

7.1 Introduktion

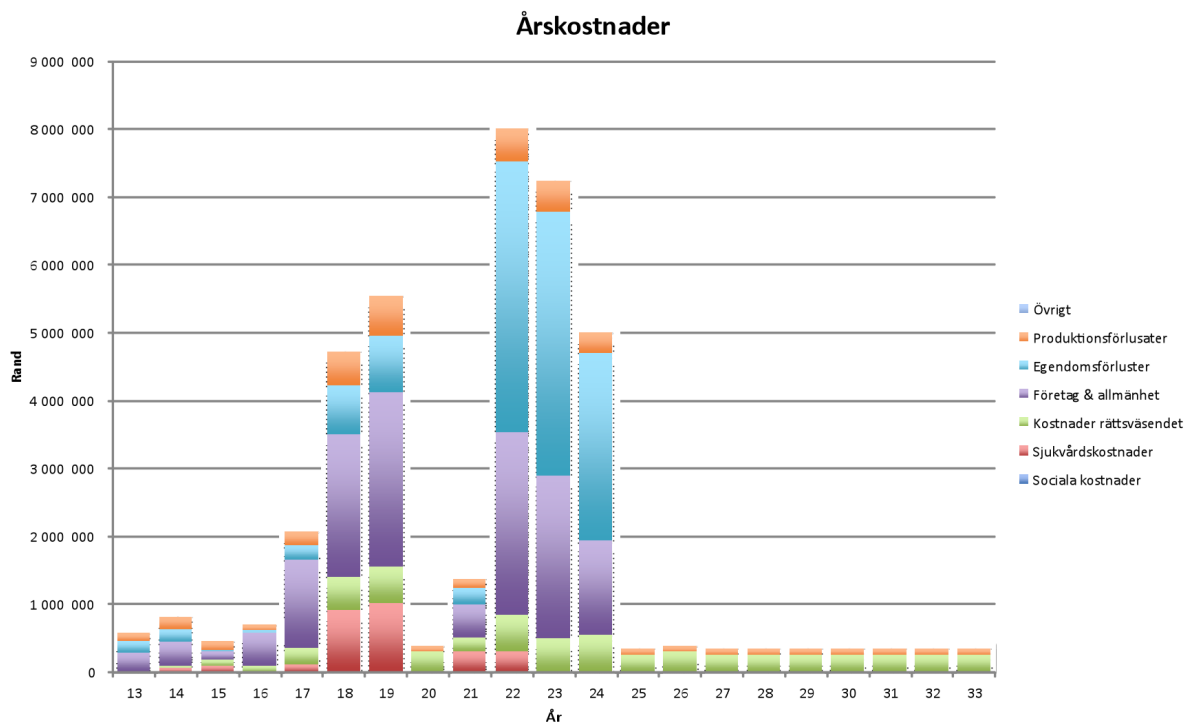
Vi har nu kommit fram till resultatdelen i rapporten. Som vi tidigare sagt så har vi inför detta uppdrag helt byggt om vår tidigare modell som vi använt under många år i Sverige. Struktur och databas är i Sydafrika helt annorlunda än i Sverige. För att ta ett exempel så har vi i den svenska modellen fördelat kostnaderna för olika händelser på olika offentliga och privata aktörer såsom kommun, försäkringskassa, rättsväsendet m.m. Här har vi gjort på ett helt annat vis – vi har fördelat kostnaderna på olika kostnadslag såsom sjukvårdskostnader, egendomsförluster och produktionsförluster.

Det vi sedan gjort är att kvantifiera och prissätta alla de händelser vi beskrivit i föregående kapitel. Därefter har de konfronterats med det händelseförlopp som utgör M's livsbana. Detta har därefter beräknats i den "elektroniska räknemaskin" som är den egentliga modellen. Nedan presenteras resultatet av detta.

7.2 Kostnaderna för M år för år

Låt oss börja med att studera kostnaderna år för år för M's gängkriminella liv. Vi ser detta i diagrammet nedan.

Diagram 7.1. Den årliga kostnaden för M's gängkriminella liv

Vi ser då att precis som i livsberättelsen inleds detta liv vid 13 års ålder och vi kan se följderna av cykelstölder, misshandel av män som misshandlar samt bilstölder. De årliga kostnaderna uppgår under några år till drygt en halv miljon Rand.

Ganska snabbt, vid 16 och 17 års ålder, ökar kostnaderna dramatiskt. Det är nu M går över till "house breaks" och "house arrests" kompletterat med bilstölder och personrån. Nu uppgår kostnaderna som mest till mer än fem miljoner Rand på årsbasis.

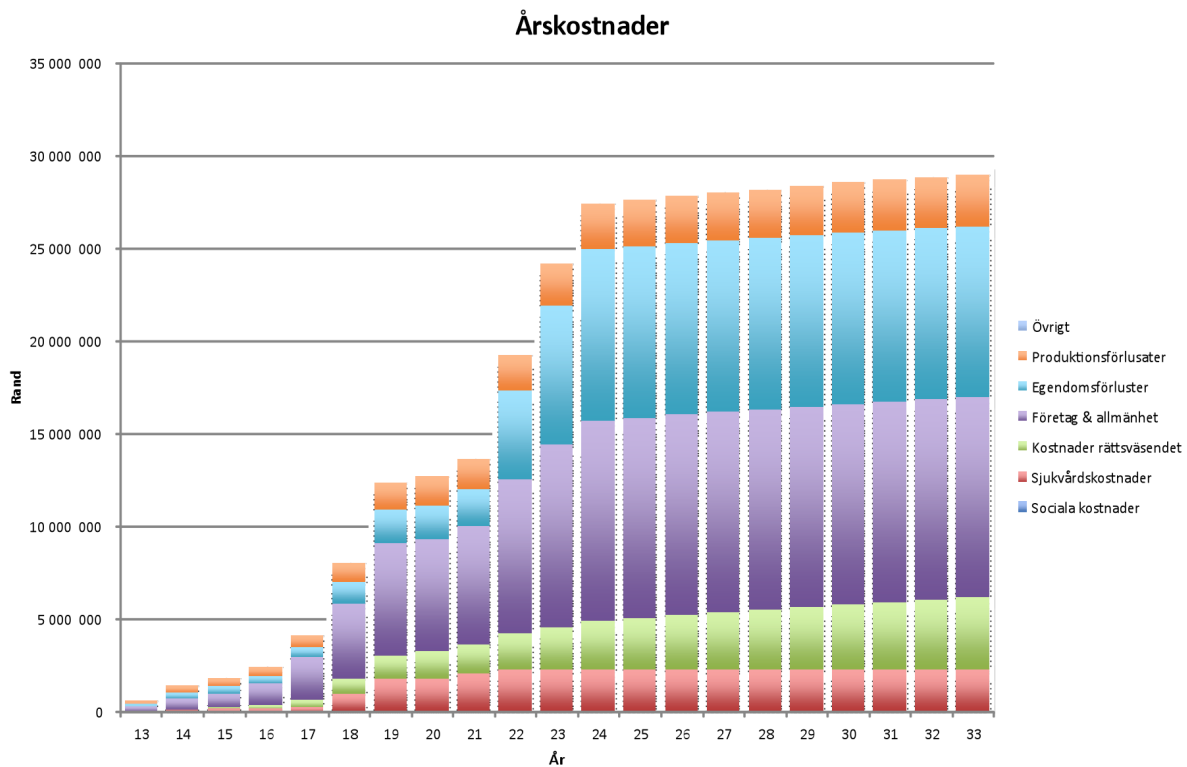
Därefter blir det ett ordentligt fall i kostnadsmassan. Han sitter nu i fängelse i cirka ett och ett halvt år. Kostnaderna för gripande, rättegång, fängelse och de produktionsförluster som uppstår till följd av detta uppgår till under en halv miljon Rand.

Därefter frigges han och hans kriminella karriär skjuter fart ordentligt och de följande åren blir samhällskostnaderna för detta mellan fem och åtta miljoner Rand på årsbasis. Därefter grips han och får sitt långa fängelsestraff, vilket leder till att årskostnaderna faller till under 400 000 Rand.

7.3 Kostnaderna för ett liv i utanförskap

I diagrammet nedan har vi summerat och ackumulerat dessa kostnader från 13 års ålder till den dag M frigges från fängelset.

Diagram 7.2 de ackumulerade kostnaderna för M's gängkriminella liv

Vi ser då att den samlade kostnaden för M's karriär uppgår till knappt 29 miljoner Rand. Alla dessa kostnader är diskonterade till nuvärde med 4 %. Utan diskontering till nuvärde hade summan blivit betydligt högre, närmare 40 miljoner Rand.

7.4 Kostnadernas fördelning

I tabellen nedan har vi ställt samman dessa ackumulerade kostnader, men nu fördelat på olika kostnadsslag och vid olika tidpunkter. Vi ser då t.ex. att hade man bromsat M's gängkriminella liv genom en framgångsrik kriminalsvårdsrehabilitering vid hans första längre fängelsestraff vid 19-20 års ålder hade den samlade kostnaden stannat vid 12-13 miljoner Rand. Man skulle kunna säga att skillnaden mellan denna siffra och totalsiffran nästan 29 miljoner Rand – d.v.s. 16 miljoner Rand – är prislappen på en misslyckad kriminalvårdspolitik under M's första fängelseperiod.

Tabell 7.1. de ackumulerade kostnaderna för M's gängkriminella liv fördelat på olika kostnadsslag

Antal år	1	5	7	9	10	12	21
Ålder	13	17	19	21	22	24	33
Sociala kostnader	0	0	0	0	0	0	0
Sjukvårdskostnader	0	253 066	1 799 238	2 018 445	2 232 031	2 232 031	2 232 031
Kostnader rättsväsendet	0	387 679	1 216 260	1 591 338	1 966 519	2 652 568	3 910 617
Företag och allmänhet	281 250	2 277 246	6 038 590	6 401 947	8 291 203	10 807 225	10 811 429
Egendomsförluster	168 750	560 487	1 820 328	1 995 693	4 801 122	9 238 410	9 238 410
Produktionsförluster	112 500	628 727	1 469 621	1 609 095	1 937 203	2 418 309	2 766 058
Övrigt	0	0	0	0	0	0	0
Summa	562 500	4 107 205	12 344 036	13 616 519	19 228 079	27 348 542	28 958 545

Vi ser också i tabellen nedan att de två dominerande kostnadsposterna för M's liv är egendomsförluster och kostnader för allmänhet och företag. Dessa båda poster uppgår sammanlagt till 20 miljoner Rand eller 69 % av de totala kostnaderna. De i sig stora kostnaderna för rättsväsendet utgör ur detta perspektiv bara en mindre del, 4 miljoner Rand. Detta motsvarar 14 % av de totala kostnaderna.

Tabell 7.2 de totala ackumulerade kostnader för M's gängkriminella liv fördelade efter kostnadsslag i absoluta tal och procent

Sociala kostnader	0	0
Sjukvårdskostnader	2 232 031	8 %
Kostnader rättsväsendet	3 910 617	14 %
Företag och allmänhet	10 811 429	37 %
Egendomsförluster	9 238 410	32 %
Produktionsförluster	2 766 058	10 %
Övrigt	0	0 %
Summa	28 958 545	100 %

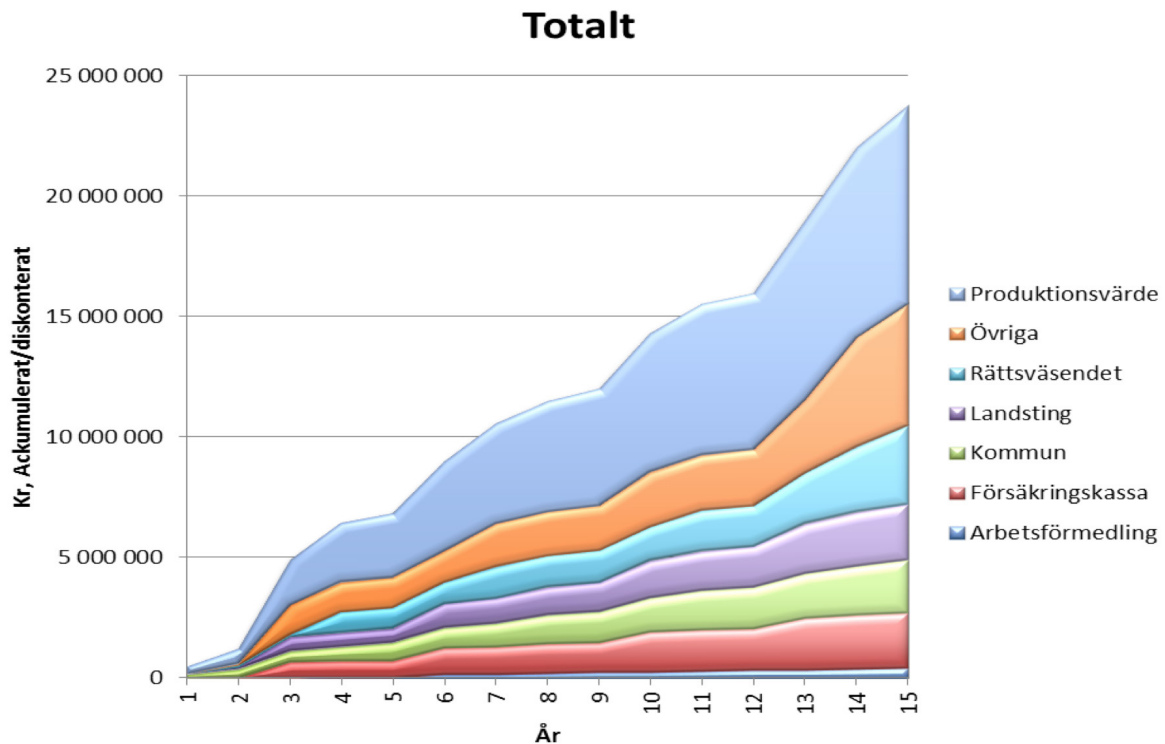
7.5 Skillnaden mellan Sverige och Sydafrika

Denna studie är den första vi gör utanför Sverige. Därför innehåller den naturligtvis en hel del osäkerheter. Därför kanske det kan vara intressant att jämföra de resultat vi fått fram i Sydafrika med de vi tidigare fått fram i Sverige där vi också studerat gängkriminella.²

I diagrammet nedan visas konsekvenserna i en analys av en typisk svensk gängkriminell under 15 års tid (med en lägre våldsnivå och lägre brottsfrekvens än M). Den totala ackumulerade och diskonterade summan uppgår till cirka 25 miljoner kronor vilket grovt motsvarar 34 miljoner Rand.

Vi ser alltså att trots att våldsnivån och brottsfrekvensen i Sydafrika är högre än i Sverige är de sydafrikanska kostnaderna endast 85 % av de svenska. Detta ska naturligtvis förstås utifrån att effekterna i de olika välfärdssystem och lönenivåerna i det svenska samhället är helt annorlunda än i Sydafrika.

Diagram 7.3 De långsiktiga ackumulerade samhällskostnaderna för en gängkriminell person i Sverige

Vi ser också att vi i den svenska kalkylen hittar en helt annan fördelning mellan olika kostnadsslag än i Sydafrika, vilket utgör en sorts spegling av dels olika välfärdsstrukturer men också dels på delvis olika karaktär på den brottslighet vi studerat.

²Lundmark & Nilsson, Vänd dem inte ryggen, OFUS & Fryshuset, 2012

7.6 En känslighetsanalys

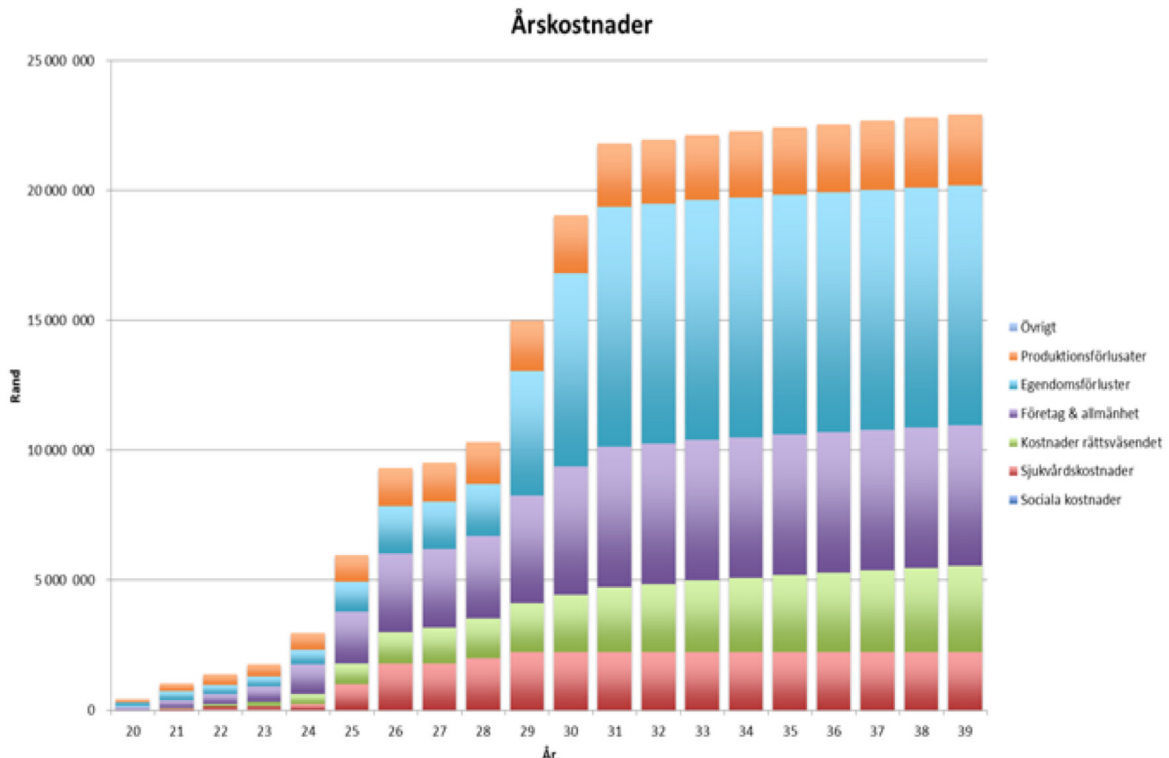
Då vi gör den här typen av analyser följer vi sedan 35 år tillbaka ett antal principer för att kalkylernas trovärdighet inte onödigtvis ska kunna ifrågasättas. En av dessa är vad vi kallar försiktighetsprincipen. Med detta menar vi att vi alltid ligger i underkant i kalkylerna för att inte överdriva vare sig kostnaderna för utanförskap eller effekterna av en framgångsrik rehabilitering.

I detta speciella fall bygger de kvantitativa data vi har kring brott och brottsfrekvens unikt på intervjuerna med M och en del kontrollintervjuer vi kunnat göra med andra personer. Vi har vid dessa intervjuer upprepade gånger gått tillbaka och kontrollerat att vi uppfattat M's beskrivning på rätt vis och att inga överdrifter skett. Icke desto mindre kan det vara viktigt att fundera på alla de uppgifter analysen bygger på. Vi vet också av tidigare erfarenhet att vi ständigt möts av frågan – **men överdriver ni inte?** Förmodligen uppstår denna fråga därför att siffrorna blir så stora. Och detta i sin tur beror på att vi så sällan har överblick kring denna typ av förlopp att vi förmår eller orkar se helheten.

Icke desto mindre är det viktigt att göra någon form av enkel känslighetsanalys kring våra resultat. Detta har vi gjort på några olika sätt. Dels har vi sett hur svaren skulle förändrats om vi helt drastiskt halverade M's brottsfrekvens. Detta skulle leda till att totalkostnaden för M's gängkriminella liv skulle bli cirka 15 miljoner Rand.

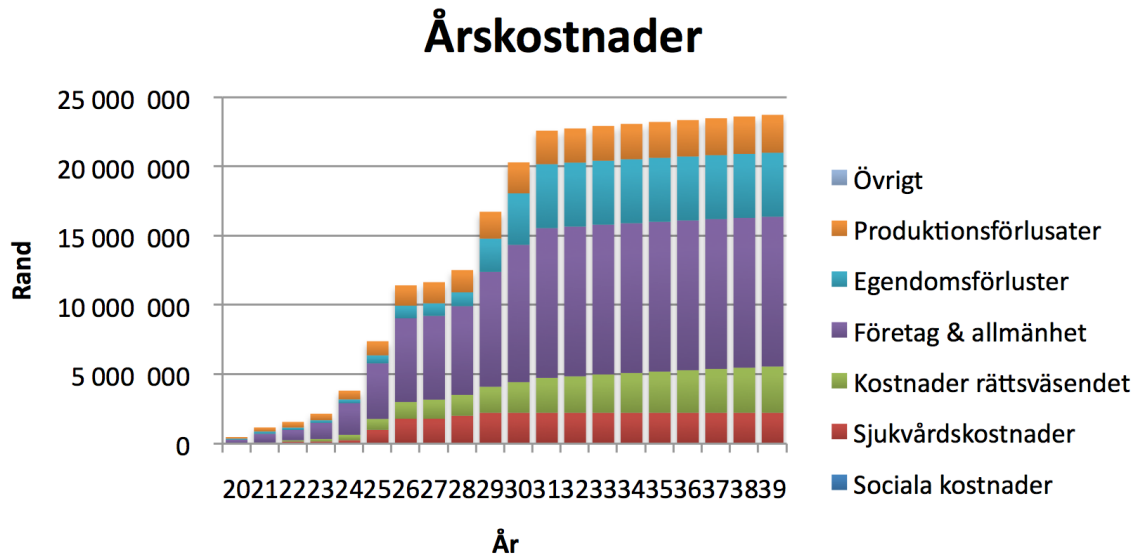
Men vi har också sett vad som skulle hända om vi behöll den ursprungliga brottsfrekvensen men halverade effekterna för de tyngsta kostnadsposterna – egendomsförluster och effekter för företag och allmänhet. Vi ser då att de totala kostnaderna i så fall skulle uppgå till omkring 23 miljoner Rand.

Diagram 7.4 De ackumulerade kostnaderna för M's gängkriminella liv vid en halvering av kostnaderna för företag och allmänhet

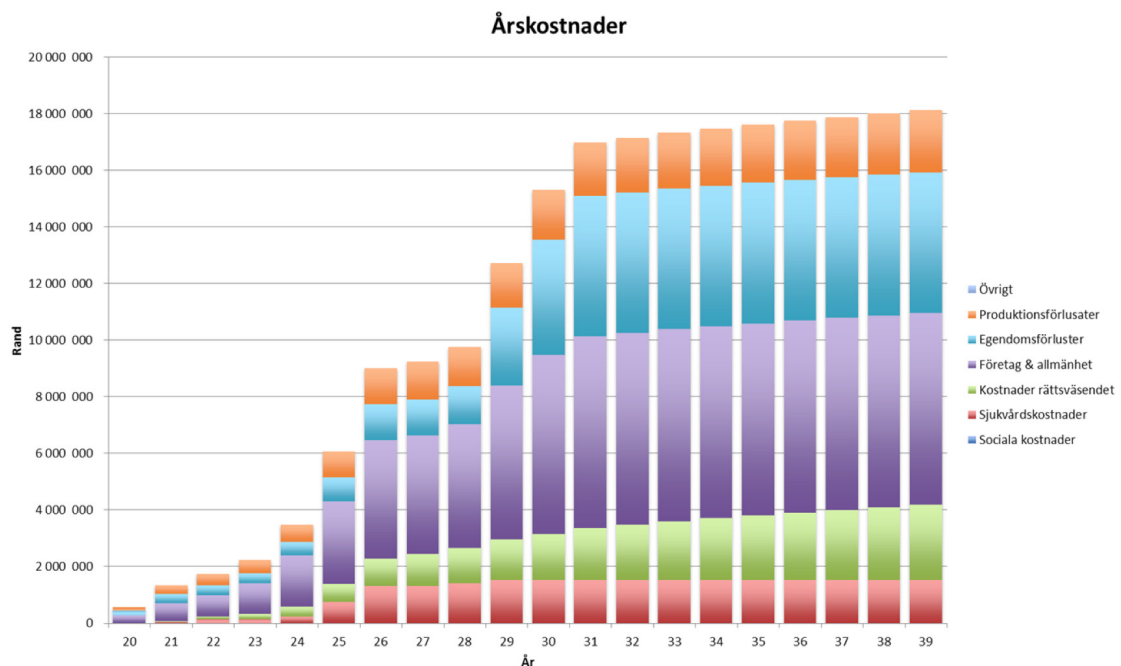
Vi gjorde en motsvarande kontroll kring vad som skulle hända om vi halverade kostnaderna för egendomsförluster och fann, vilket vi ser i diagrammet nedan, att de totala kostnaderna då skulle uppgå till knappt 24 miljoner Rand.

Diagram 7.5 De ackumulerade kostnaderna för M's gängkriminella liv vid en halvering av kostnaderna för egendomsförluster

Den fjärde simuleringen vi gjort handlade om att se vilka effekter som uppstår om vi antar att frekvensen av de grova brotten; rån, "house break" och "house arrest" halveras. Detta skulle leda till att kostnaderna sjunker till cirka 15 miljoner Rand vilket vi ser i diagrammet nedan.

Diagram 7.6 De ackumulerade kostnaderna för M's gängkriminella liv vid en halvering av frekvensen av house break, house arrest och rån

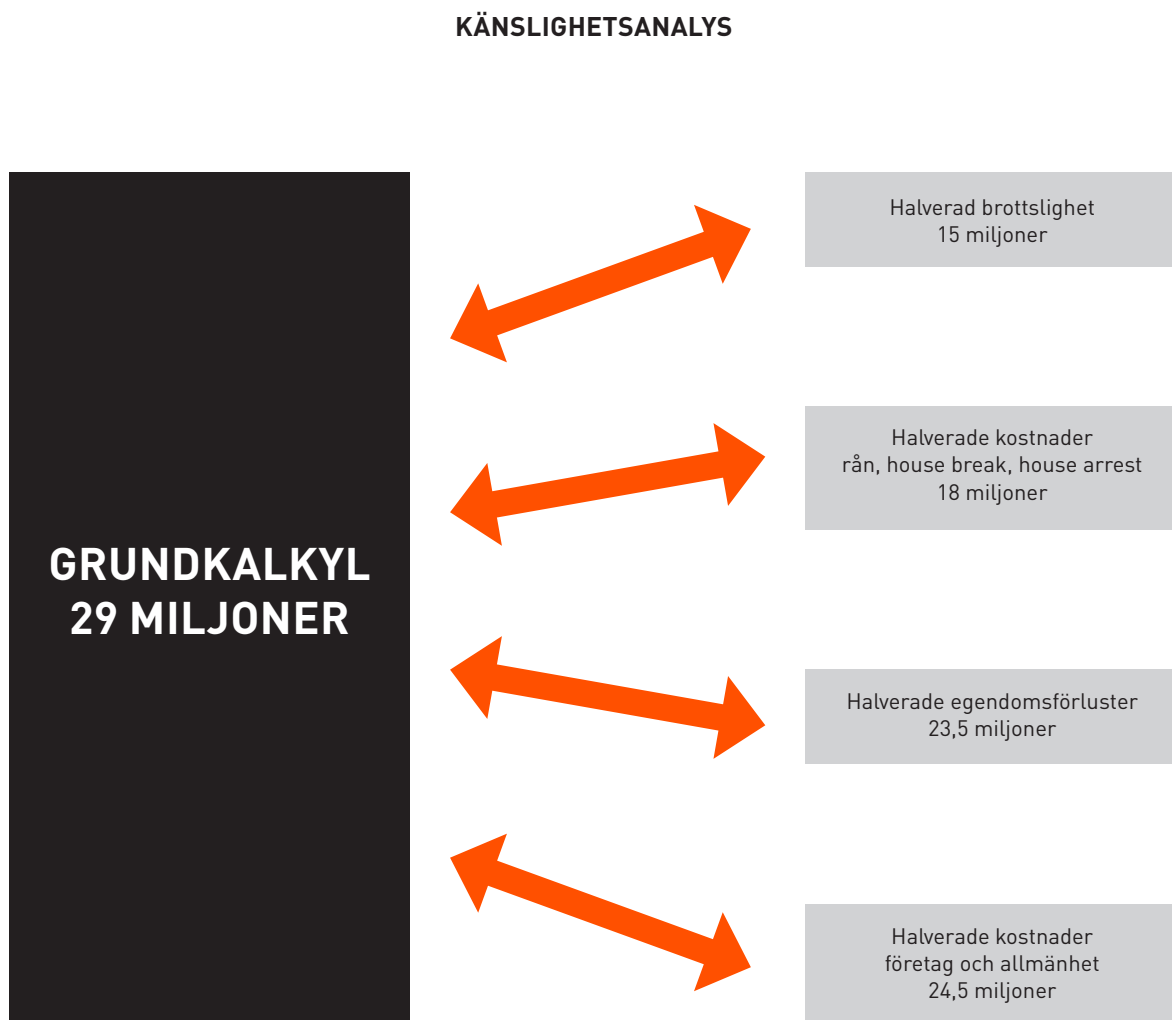

7.7 Sammanfattningsvis – det är dyrt, mycket dyrt

I figuren nedan har vi sammanställt resultaten av de olika känslighetsanalyserna. Så låt oss sammanfatta hur vi tänkt kring försiktighetsprincipen.

Först är vi återhållsamma i omfattningen av de antal brott *M* beskriver. Därefter är vi återhållsamma kring effekterna av brotten. Det tredje steget är att vara återhållsamma då vi prissätter de olika effekterna.

Slutligen har vi gjort ett antal drastiska antaganden om kostnadsnivån genom att halvera ett antal variabler med stort genomslag i kalkylen vilket vi ser i figuren nedan. Vi ser då att även med drastiska försiktighetsantaganden som grund utgör *M*'s liv en mycket dyr historia.

7.8 Värdet av en rehabiliteringsprocess – Great Corner

Great Corner är en verksamhet vars yttersta syfte är att bidra till att ungdomar i kåkstaden Langa inte rekryteras till den typ av liv som M levde. Kostnaderna för att göra det med mellan 15 och 20 unga människor uppgår årligen till cirka 500 000 Rand. Man skulle beskriva detta som en investeringskostnad för att reducera gängkriminaliteten. Är det en bra affär?

För att få ett svar kan vi jämföra denna kostnad med kostnaderna för M's liv vilket vi gjort i figuren nedan. Vi ser då att om Great Corner skulle bidra till att en enda ung vuxen inte väljer denna bana motsvarar detta kostnaderna för att driva verksamheten Great Corner i nästan 60 år. Framgångsrik prevention och rehabilitering är nästan alltid en extremt lönsam social investering. Detta gäller sannolikt, så vitt vi kan förstå, också Great Corner.

8. SLUTSATSER OCH REFLEKTIONER

Då vi inledde arbetet med denna rapport hade vi två centrala frågor som låg i fokus. Var det möjligt att använda den kalkylmetod vi tillämpat i Sverige under flera decennier även i Sydafrika? Och hur såg utanförskapets ekonomi ut i Sydafrika för en grupp yrkeskriminella? Vi tycker att detta arbete har gett svar på dessa två frågor. Låt oss utveckla detta mer i detalj.

8.1 Metodslutsatser så här långt

Det mest uppenbara ur ett metodperspektiv är att den modell vi utgått från och den metodik vi använt i Sverige fungerar väl. Den hjälper oss att förstå vilka kostnader som uppstår till följd av utanförskap och hur de fördelas mellan olika kostnadslag och aktörer men också över tid. Däremot har vi tvingats bygga om modellen för en helt ny kostnadsstruktur. Dels därför att samhällsstrukturen i Sydafrika inte ser likadan ut som i Sverige och dels för att vi inte har samma djupa kunskap om detta som vi har kring svenska förhållanden. Den riktigt gränssättande faktorn så här långt har varit datainsamlingen, inte minst kring olika typer av samhällskostnader. Om man ska gå vidare med detta arbete ser vi några relevanta steg att ta.

- Intervjua fler personer för att få mer generaliserbar kunskap om målgruppens livsstil och därmed kostnader.
- Söka data på ett mer grundläggande sätt för att öka träffsäkerheten i resultat.
- Bygga om modellen ytterligare ett steg för att motsvara strukturen i det sydafrikanska samhället.

Alla dessa steg är möjliga att ta. Men de är mycket kostsamma både i termer av tid, i arbetsinsats och i kostnader. En mycket försiktig skattning antyder en arbetsvolym på 3-5 gånger den i denna fas nedlagda volymen. Vi är inte säkra på att denna merkostnad motsvaras av ett mervärde i kunskap.

8.2 Resultatslutsatser

Då det gäller kostnaderna för den typ av utanförskap vi här studerat är likheterna med svenska förhållanden större än skillnaden.

Vi ser:

- Samma typ av dynamik som i Sverige.
- Accelerationen av kostnader över tid speglar karriären i den kriminella världen.
- Kostnaderna drabbar samhället på sätt som man inte alltid väntar sig.
- Nivåerna är överraskande lika svenska förhållanden, även om orsakerna till detta är lite speciella.

Det finns dock ett antal betydande skillnader:

- Kostnadernas fördelning mellan olika samhällsaktörer skiljer, främst på grund av helt olika struktur på och omfattning av de offentliga välfärdssystemen.
- Brottfrekvensen är betydligt högre än i Sverige.
- Våldsnivån är betydligt högre än i Sverige.
- Den samhällskorruption som finns i Sydafrika i allmänhet och just inom rättsväsendet i synnerhet är något vi inte känner igen från Sverige.

8.3 Slutord

Det har varit inspirerande och stimulerande att göra detta arbete. Att möta M och hans berättelse har stundtals varit omtumlande, ofta gripande. Än mer gripande har varit att få ta del av den "turn around", den totala förändringen av sitt liv som M genomfört. Om denna rapport kan bidra till att beslutsfattare, bidragsgivare, sponsorer eller andra finansiärer ser värdet – inte bara det mänskliga utan också det ekonomiska – av att stödja prevention och tidiga insatser för att förhindra att flera ungdomar ska följa i M's destruktiva fotspår, så har rapporten kanske gjort viss nytta.

Tack PPG – Sofia, Frida & Hanna för att vi fick förtroendet.

Och vårt allra största tack till M som så generöst, ärligt och under smärta delat med sig av sitt liv.

Eva & Ingvar

REFERENSER & RAPPORTER SOM HAR SIN UTGÅNGSPUNKT I SOCIOEKONOMISK ANALYS

SEE & OFUS - 2015-01-01

METODEN

Vi har genomfört olika former av det vi idag kallar socioekonomiska analyser och bokslut i mer än 30 år.

De olika konkreta beräkningsmodeller vi använder oss av bygger på erfarenheter och data vi utvecklat i ett flertal uppdrag, några av dem redovisade nedan. För den som på ett enkelt vis vill ta del av detta rekommenderas "Handbok till förenklad socioekonomisk analysmodell", Idéer för livet, 2010. En mer utförlig beskrivning finns i rapporten "Handbok i socioekonomiska bokslut", NUTEK, 2008 samt "Resten av bilden – Socioekonomiska bokslut som en metod att värdera sociala företag".

UPPDRAGSGIVARE

Vi har haft ett flertal olika uppdragsgivare kring uppdrag med socioekonomiska analyser. Här följer några exempel indelade i tre olika grupper.

Statliga uppdragsgivare har varit;
socialdepartementet, kriminalvårdsstyrelsen, folkhälsoinstitutet, socialstyrelsen, konsumentverket, Ungdomsstyrelsen, Tillväxtverket, Hjälpmedelsinstitutet

Vi har haft ett 40-tal olika kommunala uppdragsgivare såsom;
Härnäs, Ale, Vänersborg, Helsingborg, Malmö, Karlstad, Linköping, Norrköping, Umeå, Nacka, Södertälje

Vi har också haft ett antal organisationer och sociala företag som uppdragsgivare bl.a.;
Sveriges Kommuner och landsting, Attention, Basta, Prima, Telge Hovsjö, Fryshuset, TullKust, ett antal samordningsförbund och regionförbund, Idéer för Livet/Skandia, Europeiska Socialfonden

RAPPORTER

Nedan anges några av de studier vi genomfört som har beröring med detta arbetsområde. De flesta av dem finns tillgängliga på våra hemsidor www.ofus.nu, www.seeab.se samt www.socioekonomi.se och går utmärkt att ladda ner. Några av dem finns dessutom tillgängliga på engelska.

Lundmark & Nilsson, Utvärdering av ADHD-projektet på Norrtäljeanstalten, OFUS & Kriminalvården, 2010

Lundmark & Nilsson, En skillnad som gör en skillnad – en metodutvärdering och socioekonomisk analys av Mission Possible, OFUS & Fryshuset, 2011

Lundmark & Nilsson, Skuldsättning ur ett socioekonomiskt perspektiv – OFUS & Konsumentverket, 2011

Lundmark & Nilsson, Vänd dem inte ryggen – socioekonomisk analys av destruktiva subkulturer, OFUS & Fryshuset, 2012

Lundmark & Nilsson, Telge Hovsjö & Manpower Telge Jobstart – en socioekonomisk analys av två annorlunda grepp kring långtidsarbetslösheten, OFUS & Telge, 2012

Lundmark & Nilsson, Det omöjliga tar bara något längre tid – Hovsjösatsningen ur ett process- och socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Telge, 2012

Lundmark & Nilsson, Att gå bredvid, utvärdering av Tierpsmodellen ur ett samverkansperspektiv och ett socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Tierps Kommun, 2012

Lundmark & Nilsson, Att bygga relationer med respekt, utvärdering av Stigmodellen för rehabilitering ur ett samverkansperspektiv och ett socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Heby Kommun, 2013

Lundmark & Nilsson, Att inkludera, utvärdering av United Actionmodellen för rehabilitering ur ett samverkansperspektiv och ett socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Heby Kommun, 2013

Lundmark & Nilsson, ADHD ur ett socioekonomiskt perspektiv, Socialmedicinsk tidskrift, 2013

Lundmark & Nilsson, Ensam är inte stark – om att lyckas i ett samverkansarbete, 2013, OFUS & Samordningsförbundet i Uppsala

Lundmark & Nilsson, Tretton teser och några utmaningar om utanförskap, OFUS & K2/Södertälje Kommun 2014

Lundmark & Nilsson, Handlaren mitt i byn – en socioekonomisk analys av satsningen på långtidsarbetslösa vid ICA Maxi i Geneta Södertälje, OFUS & ICA, 2014

Lundmark & Nilsson, Vi kan bättre än så – värdet av en god lärare ur ett socialt investeringsperspektiv, OFUS, 2014

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, OFUS, 1997, Sara Söderberg, en studie om samverkan och samhällsekonomi kring personer med ryggont.

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, OFUS, 2000, Eva-Britt Larsson – en person med psykosociala arbetshinder.

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, OFUS, 2008, 1+1=3, en analys av samverkan och socioekonomiska effekter av rehab projektet ITOK, SEE, KVS & SLL

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, 2012, Intoleransens pris – en socioekonomisk analys av Vit Maktrörelsen i Kungälv och toleransmodellen, OFUS, Teskedsorden, Expo & Kungälvs Kommun

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, Underytan – Telgekoncernen, ett socioekonomiskt bokslut, OFUS & Telge, 2013

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, Teknikstöd i skolan – en socioekonomisk analys av skolmisslyckanden och arbetsmarknaden, OFUS & Hjälpmedelsinstitutet, 2013

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, Att göra det osynliga synligt – ett socioekonomiskt bokslut för Fryshusets verksamhet 2013, OFUS, SEE, Krut & Fryshuset, 2014

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, Vägar till arbete – en socioekonomisk analys av unga, skolmisslyckanden och arbetsmarknaden, OFUS & Hjälpmedelsinstitutet, 2014

Nilsson, 1987, 20 maj 2007, en framtidsstudie av Södertälje Kommun, SEE & Södertälje Kommun

Nilsson, OFUS, 2000, Svempa Johansson, missbrukare eller företagare, en analys av de samhällsekonomiska konsekvenserna av arbetskooperativet Basta.

Nilsson, 2008, Den osynliga lönsamheten - Tullens beslag av heroin och amfetamin ur ett socioekonomiskt perspektiv, SEE.

Nilsson, 2008, Samverkan i Sörmland – en analys av Sörmlands Samordningsförbund - RAR, OFUS & RAR

Nilsson, 2009, Socioekonomisk investeringskalkyl kring ett projekt med en vidgad arbetsmarknad i Jönköpings Län, OFUS & Regionförbundet i Jönköpings Län

Nilsson, 2010, De unga, utanförskapet och arbetsmarknaden, OFUS & Ungdomsstyrelsen

Nilsson, 2010, Helhetssyn och långsiktighet – en socioekonomisk analys av de folkhälsopolitiska målen, OFUS & Folkhälsoinstitutet

Nilsson, 2011, Helhetssyn & långsiktighet – strategier baserade på socioekonomiskt tänkande, SEE & Idéer för Livet/Skandia

Nilsson, 2011, Är du lönsam lille vän, En socioekonomisk analys av unga, skolmisslyckanden och arbetsmarknaden, SEE

Nilsson, 2012, Den ojämlika välfärden i Malmö ur ett socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Malmökommissionen

Nilsson, 2012, Sociala investeringar – från prat till verkstad, OFUS & Idéer för livet

Nilsson, 2012, Och dessa våra minsta – en socioekonomisk analys av Horisont, OFUS & Karlstad Kommun

Nilsson, 2012, Gatumatematik, om unga män på glid och utanförskapets pris i Nacka, OFUS & Nacka Kommun

Nilsson, 2014, Sociala investeringar – en metod att uppfylla kommunallagens krav på god ekonomisk hushållning, OFUS, SEE & Socialmedicinsk tidskrift

Nilsson, Svedin & Wadeskog, Ekonomisk effekter i olika former av missbruksbehandling, Stockholms Stad, FoU-byrån & SEE, 1986.

Nilsson & Wadeskog, 1980, SEE & Statens Ungdomsråd, Det blir för dyrt – en studie av missbrukets samhällsekonomiska kostnader.

Nilsson & Wadeskog, 1996, SEE & Nacka kommun, Vårdkedjor, samverkan och ekonomi – fallet stroke och äldre personer.

Nilsson & Wadeskog, 1998, SEE & Södertälje kommun, Vårdkedjor, psykiatrireformen och ekonomin – fallet Södertälje.

Nilsson & Wadeskog, 1999, Socialstyrelsen & SEE, Rutger Engström- missbrukare eller psykiskt sjuk.

Nilsson & Wadeskog, 2003, SEE & Landstinget i Dalarna, Carina Persson, en studie av fetmans samhällsekonomiska konsekvenser.

Nilsson & Wadeskog, 2004, Ett socialt investeringsperspektiv, SEE & Socialstyrelsen.

Nilsson & Wadeskog, 2005, Resten av bilden – Socioekonomiska bokslut som en metod att värdera sociala företag, SEE.

Nilsson & Wadeskog, 2006, Det lönar sig – ekonomisk utvärdering av personligt ombud för psykiskt funktionshindrade, Socialstyrelsen & SEE.

Nilsson & Wadeskog, 2006, Bättre träffbild ger högre effektivitet, ekonomisk utvärdering av PO-reformen i Västmanland, Länsstyrelsen i Västmanland & OFUS.

Nilsson & Wadeskog, 2006, Det sociala företaget och samhället – socioekonomiska bokslut för Basta och VägenUt! NUTEK & SEE.

Nilsson & Wadeskog, 2007, Billigare och bättre – socioekonomiska bokslut för de sociala arbetskooperativen KOS & Briggen, SEE & Europeiska socialfonden.

Nilsson & Wadeskog, 2007, Skraddarsydd rehabilitering – en lönsam historia. Utvärdering av rehab projektet Gemet i Karlstad, SEE.

Nilsson & Wadeskog, 2008, Utvärdering av rehab projektet Livlinan i Österåker, SEE.

Nilsson & Wadeskog, 2008, Utvärdering av Metadonprogrammet i Stockholm, SEE & MOB.

Nilsson & Wadeskog, 2008, Utvärdering av Subutexbehandling i kombination med psykoterapi i Stockholm, SEE & MOB.

Nilsson & Wadeskog, 2008, Det är bättre att stämma i bäcken än i ån lönsamheten – att värdera de ekonomiska effekterna av tidiga och samordnade insatser kring barn och unga, SEE & Idéer för livet/Skandia.

Nilsson & Wadeskog, 2008, Handbok i socioekonomiska bokslut, SEE & NUTEK.

Nilsson & Wadeskog, 2008, Den osynliga och diffusa rehabiliteringspotentialen - översiktliga socioekonomiska kalkyler kring effekterna av framgångsrik rehabilitering inom ramen för samordningsförbund, SEE & Statskontoret

Nilsson & Wadeskog, 2008, Summan av att ge människor en andra chans – en socioekonomisk analys av Lugna Gatans verksamhet, SEE & Fryshuset

Nilsson & Wadeskog, Focus on the individual, SEE & Idéer för Livet/Skandia, 2009

Nilsson & Wadeskog, 2009, Utvärdering av skolverkets samverkansprojekt, SEE & Skolverket

Nilsson & Wadeskog, De deprimerade unga flickorna – ett socioekonomiskt perspektiv, SEE & Idéer för Livet/Skandia, 2010

Nilsson & Wadeskog, Handbok till en förenklad socioekonomisk analysmodell, SEE & Idéer för Livet/Skandia, 2010

Nilsson & Wadeskog, Gatuvåldets ekonomi, del 1 – individer och förlopp, SEE & Hjärnkraft, 2011

Nilsson & Wadeskog, Simuleringsmodell kring barns och ungas utanförskap samt dess effekter i vuxenlivet, SEE & SKL, 2011

Nilsson & Wadeskog, Utanförskapets ekonomiska sociotoper – socioekonomisk analys på stadsdelsnivå, SEE, 2012

Nilsson & Wadeskog, Gatuvåldets ekonomi, del 2 – effekter på kommun och samhälle - fallet Södertälje, SEE & Hjärnkraft, 2012

Nilsson & Wadeskog, Tillitens värde – den sociala sårbarheten i Dalarna ur ett socioekonomiskt perspektiv, SEE & Länsstyrelsen i Dalarna, 2013

Nilsson & Wadeskog, Ensam är inte stark – en miljonprogramssatsning i Lindängen och det sociala kapitalet, SEE & Malmö Stad, 2013